

OD PROŠLOSTI: OTKUD JA U RATU
KA BUDUĆNOSTI: KAKO KA TRAJNOM MIRU

4 POGLEDA

BIJELO POLJE
29.11.2003.

PODGORICA
2.12.2003.

NA TRIBINAMA SU GOVORILI
UČESNICI RATOVA NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE:

GORDAN BODOG IZ ZAGREBA
NERMIN KARAČIĆ IZ SARAJEVA
NOVICA KOSTIĆ IZ VLASOTINCA
ZORAN LEKOVIĆ IZ PODGORICE

INICIJATIVA I ORGANIZACIJA

CENTAR ZA NENASILNU AKCIJU

Ured u Beogradu	Ured u Sarajevu
Studentski trg 8, 11000 Beograd, SCG	Radnička 104, 71000 Sarajevo, BiH
Tel: +381 11 637-603, 637-661	Tel: +387 33 212-919, 267-880
Fax: +381 11 637-603	Fax: +387 33 212-919
Email: cna.beograd@nenasilje.org	Email: cna.sarajevo@nenasilje.org

www.nenasilje.org

U SARADNJI SA

OMLADINSKIM CENTROM POSTPESIMISTI CRNE GORE

Tel: +381 69 491-898
Email: mladizamir@cg.yu

Dodatak priredile i tekstove
napisale aktivistkinje i aktivisti

Centra za nenasilnu akciju

Adnan Hasanbegović
Helena Rill
Ivana Franović
Milan Colić Humljan
Nedžad Horozović
Nenad Vukosavljević
Sanja Deanković
Tamara Šmidling

OC Postpesimisti Crne Gore

Lidija Zeković
Radomir Radević

0 tribinama, ideji i potrebi

Treba li pričati o ratu?

„Šta je bilo-bilo je! Svi su za to krivi. Rat je zlo. Trebalo bi da se trudimo da sve to što pre zaboravimo. Moramo ići napred.“

Ovakve i slične poruke često čine osnovu odgovora koje dobijamo na gornje pitanje ma u kom se delu naših post-ratnih područja našli. Ljudima je veoma teško da se posle svih strahota koje su protutnjale ovim prostorima ponovo prisećaju ratnih događaja koji su trajno obeležili našu blisku prošlost.

„Važno je da je prošlo i da se nikad nikom više ne dogodi...“ - reče neko. **A da li je stvarno prošlo?** Mir ne počinje onda kad prestane da se puca. Mir nije stanje koje mogu da zavedu mirovne trupe („trupe“ - kakav to mirovni prizvuk ima!). Mir je stanje koje mora da se gradi svakodnevno i sistematski. Nije sigurnost stanje u kom ti do zuba naoružani vojnici koji čuvaju granicu (bilo da je u pitanju država, enklava ili kuća) kvalitetom svog naoružanja garantuju da te komšija neće ubiti. Sigurnost je kad s onima „s druge strane“ imaš osećaj povere-

nja, razumevanja i dobre komunikacije. Kad ih se ne plašiš jer znaš ko su, šta im je bitno, u šta veruju, šta vole, šta im još nedostaje, koji su im strahovi...

Ko je kriv?

Krivica pripada onima koji su zločine činili i oni koji su im naređivali. Odgovornost za to što se dešavalo nosimo svi u čije ime su ti ratovi potpirivani i vođeni. Nosimo odgovornost za to što smo ili podržavali stvaranje podloge za rat ili zato što nismo činili ništa ili nedovoljno da bi učinili da se to ne dogodi.

Šta će nam garantovati da se više nikad neće ponoviti rat? Rat nije nužnost i nesrećan splet političkih okolnosti kako ga se često predstavlja. Nije «neželjeni, ali je jedini izbor» koji se u datom trenutku mora napraviti. Ratu mnogo toga prethodi, njegova se eskalacija jako dugo i postepeno dešava. Puno toga što slušamo, vidimo, prenosimo dalje utiče na eskalaciju straha, pritiska, mržnje i stvaranje predrasuda o onima s „druge strane“.

Tri tribine koje su se tokom oktobra i novembra održale u Srbiji (sa Vojvodi-

nom) pokušaj su afirmacije naše želje i prepoznate potrebe da doprinesemo otvaranju prostora da se počne razgovarati o bliskoj nam ratnoj prošlosti i događajima koji su je pratili. Naslov tribina «ČETIRI POGLEDA-od prošlosti OTKUD JA U RATU? ka budućnosti KAKO KA TRAJNOM MIRU?» i sam dovoljno govori, kada se ima u vidu da su na svakoj od tribina govorila četvorica bivših učesnika ratova na teritoriji bivše Jugoslavije. Učesnici nisu bili predstavnici koji govore u ime čitavih naroda ili država, već pojedinci sa svim identitetima koje nose i koji su im važni (verski, nacionalni, politički ili bilo koji drugi.).

Zašto bivši učesnici rata?

Specifičnost ovog procesa jeste u tome što su njegovi direktni nosioci i protagonisti bivši vojnici, učesnici ratova koji su se na području bivše Jugoslavije odvijali tokom 90-ih godina, i koji retko dobijaju *javni prostor* u kome mogu govoriti o svojim ratnim iskustvima i motivacijama, ali i o svojim pogledima na budućnost naših država i društava i preprekama i potrebama na

putu ka trajnom miru u regionu. Radi se o veoma brojnoj društvenoj grupi koja se najčešće stereotipno «gura» na pozicije «onih koji možda mogu da pričaju o ratu, ali o miru – nikako». Naša namera je upravo da iskoračimo iz te stereotipne slike i kreiramo aktivnost u okviru koje će bivši ratnici moći da prepoznaju sopstvene mirovnjačke kapacitete, da preispitaju ličnu odgovornost, ali i da pozovu na ozbiljno i opsežno razmatranje društvene i kolektivne odgovornosti za prošlost i budućnost. Veoma značajnu podršku u organizovanju ovogodišnjih tribina u Srbiji dobili smo od Udruženja boraca rata od '90.god. Srbije,

Tribine «ČETIRI POGLEDA - od prošlosti OTKUD JA U RATU? ka budućnosti KAKO KA TRAJNOM MIRU?», održane u Bijelom Polju (29.11.2003.) i Podgorici (2.12.2003.), nastavak su procesa koji se odvija već više od godinu dana. Tribine pod ovim nazivom do sada su održane ove jeseni u Srbiji (u Vlasotincu, Novom Sadu i Kraljevu) i početkom godine u Bosni i Hercegovini (u Zenici i Banja Luci), a prošle godine održane su u Indiji, Nišu, Novom Pazaru i Kragujevcu. Za sledeću godinu je planirano još nekoliko tribina u Bosni i Hercegovini.

jednog od najbrojnih i najrazgranatijih udruženja boraca u Srbiji. Njihova spremnost da javno podrže proces koji se odvija puno govori o opredeljenju Udruženja u čijem smo se sedištu nekoliko puta obreli u konstruktivnim razgovorima iz kojih nije

bilo teško prepoznati neke od zajedničkih vrednosti važnih za izgradnju trajnog mira. U ovom trenutku doživeli smo to i kao veliku hrabrost od strane ljudi koji predstavljaju Udruženje. «Patriotizam je graditi mir»-reče neko...

Želimo da damo pun društveni legitimitet «običnim» ljudima spremnim da pričaju o svojim ratnim iskustvima, spremnim da ih preispituju. Ljudima koje svakodnevno srećemo na ulici, onima koji su jedni od nas i koji su, kao takvi, sa svojim razlozima koji su ih nagnali i (ne)motivacijama za učešće u ratu nosili oružje bilo da su se dobrovoljno ili po pozivu njega prihvatili. Spremnost nekih od njih da nam se priključe, da sa nama putuju i da javno izlažu svoja sećanja, razmišljanja, poteškoće, strahove, nade i želje dodatno nam daje motivaciju i podršku da radimo na ovom vrlo zahtevnom programu. Njihovi kritički osvrti na sredine iz kojih dolaze i analiza sopstvene odgovornosti za prošlost i budućnost daju svakome prostor da se i sam/a zapita o svojoj odgovornosti u onome što se dešavalo bez obzira na to da li je držao/la pušku ili gledao/la televiziju u datom trenutku.

Nije nam cilj da u ovom procesu tragamo za krivcima i zločinima. Neka se time bave sudovi koji tome i služe. Ne želimo ni iznositi nikakve «velike istine» jer istinu smatramo vrlo subjektivnom kategorijom. Svaka od iskrenih priča ovih ljudi istina je sama za sebe (makar se i potpuno razliko-

vala od priče nekog drugog) i čini jedan delić velikog mozaika koji bi mogao biti završen tek kad bi svi mi ispričali svoje «istine», svoje poglede i doživljaje. Ovako zamišljena priča ima za cilj da napravi malu pukotinu: u shvatanju da se ovim pitanjima imaju baviti isključivo malobrojni intelektualci; u shvatanju da svaki razgovor na temu doskorašnjih ratova neminovno određuje jednu stranu (tj. jedan narod) kao isključivog krivca te samim tim garantuje i da postoji isključiva žrtva; u shvatanju da je sve što se dešavalo najbolje zaboraviti...

Kad ćemo moći da kažemo da živimo u miru i da „živimo mir“?

Kada se nađemo u situaciji u kojoj ljudi različitih identiteta žive slobodno jedni sa drugima ako to žele, ili jedni pored drugih a da se međusobno ne ugođavaju.

Mir teško da može biti cilj koji dostignemo i onda kažemo «e to je to, sad mogu opet da se vratim dremanju». On bi trebalo da bude proces u kojem se stalno borimo da društvo u kome živimo bude bez nasilja, pretnji, netrpeljivosti, diskriminacije, a da se ravnamo po principu ljudske solidarnosti, da poštujemo sebe i druge, da biramo i kontrolišemo one koji su zaduženi da brinu o javnom interesu, da preispitujemo sebe i sve oko nas.

Zato mislimo da sada ne «živimo mir». Zato je za mir potrebna hrabrost mnogo veća od ratne, i vreme mnogo duže od onog ratnog.

Pogledi učesnika tribina

GORDAN BODOŠ

Rođen u Zagrebu 1962. godine. Po obrazovanju profesor povijesti. Učesnik rata u Hrvatskoj od '91. godine. Od '97. godine uključuje se aktivno u rad Antiratne kampanje Hrvatske i postaje mirovni aktivista.

■ **Otkud ti u ratu? Kako ti je bilo i o čemu si razmišljao?**

Devedesetih godina smatrao sam da sam samosvjestan, obrazovan, pratio sam sva zbivanja, mislio sam da mogu ocijeniti da li će doći do neke veće katastrofe. Mislio sam, ako ipak dođe do oružanih sukoba u Hrvatskoj da to neće potrajati. U proljeće '91. god. napetost je i te kako postojala, ali ja sam smatrao da do velikog sukoba ne može doći. Tijekom ljeta '91. stvarno je situacija bivala sve napetija. Ja sam dosta razmišljao o tome koja je moja uloga u svemu tome. U šestom mjesecu sam se odazvao na poziv Ministarstva obrane Republike Hrvatske da dođem na Velesajam u Zagrebu gdje je bilo nekoliko stotina ljudi koji su odslužili JNA koji su okupljeni da se vidi da li su ti ljudi spremni da ukoliko se bude uspostavljala vojska Republike Hrvatske postanu obveznici Hrvatske vojske. Ja sam na tako nešto pristao. Očekivao sam da ću na-

kon toga biti pozvan na vojnu vježbu, međutim, nikakav poziv nije stizao. U osmom mjesecu '91. rat u Hrvatskoj je buktio, od juga Hrvatske do Istočne Slavonije. Moji poznanici iz Zagreba s kojima sam kao mlad igrao mali nogomet kontaktirali su me jer su organizirali jedan dobrovoljni odred, pedesetak ljudi i pitali me da li bih se pridružio i ja sam na tako nešto pristao. Nas pedesetak je sredinom devetog mjeseca otišlo na frontu, a fronta je bila tridesetak kilometara od Zagreba. Tako je došlo do toga da odem u rat. JNA sam služio '80-81. godine, ali to me nije napravilo baš nekim vojnikom, tako da ni u tom rujnu '91. godine ja baš nisam bio neki vojnik. I ja sam praktično u rat uskočio u roku od tih sat i pol vožnje od Zagreba.

■ **Kako sada gledaš na rat? Šta je to što tebe motiviše da sediš sa borcima sa različitih strana i razgovaraš?**

Ja sam nekoliko godina bio u vojsci, pokušavao sam iz vojske izaći. Meni je osobno trebalo dvije do tri godine da počnem normalnije živjeti. Susretanje sa ljudima koji su imali ratno iskustvo i puno razgovora s njima nagnalo me je da razmišljam šta je s tim ljudima, šta je s ljudima kojima su oni nanijeli bol, šta je uopće sa ljudima koji su u ratu postradali? Od '96-97. godine sam se osjećao dovoljno dobro da kontaktiram sa organizacijama koje su u mreži Antiratne kampanje Hrvatske koji su činili nešto na tom polju djelatnosti.

Ja sam svjestan da ja određeni jak ili velik biljeg da sam učestvovao u ratu nosim i sad i da ću ga nositi na ovaj ili na onaj način cijeli život. Dakle, odgovornost za svoje učesće, a i odgovornost za svoje ponašanje ću nositi.

Moja motivacija za učesće na tribinama proizašla je iz moje potrebe da nastavim razgovore o tome što se zbivalo u ratu, kao i u predraču i poraću, razgovore koje sam vodio sa desecima i stotinama sugovornika po Hrvatskoj i susjednim zemljama.

Kroz proces tribina itekako je moguće otvoriti prostor za dijalog, stvarati klimu međusobnog povjerenja, poticati i pozivati

ljude da osvjeste svoju odgovornost za sadašnjost, za svijet u kojem jedinka, osoba, ličnost ima svoje aktivno mjesto, u kojem svijetu je vidljiv osobni doprinos svakoga.

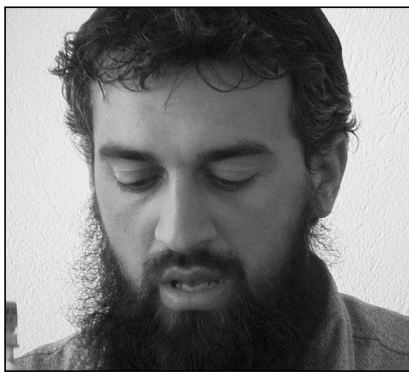
■ **Kako gledaš na trajni mir na ovim prostorima, i šta nam je za takav mir potrebno?**

Mir je stabilno stanje u koje možemo imati povjerenje da možemo s perspektivom živjeti i da smo rasterećeni mogućnosti da se rat može ponoviti.

Mislim da je za mir potreban doprinos doista individue, građanke i građanina, praktički svakodnevno. Jer se rat ne proizvodi samo iz ne znam kakvih političkih spletki, i ne znam kakvih namjera ovdje i u inozemstvu, nego različite stvari izlaze iz ljudi. Meni se to osvjestilo. Volio bih da o tim stvarima vode računa i oni koji su uključeni u odgojno-obrazovne programe, od škola, preko alternativnog obrazovanja. Obrazovanje je stjecanje obraza, karaktera. Razmišljanja o čitavom nizu tradicionalnih vrijednosti, za koje neću reći da su loše, ali ih prenašamo i uzimamo bez preispitivanja, bez razmišljanja je li se s njima usput nešto dogodilo i da li iz tih tradicionalnih vrijednosti izlazi neki poriv za nasilnim obračunavanjem sa tamo nekim drugima. Čini mi se da u tome leži puno mogućnosti i stvari na koje bi valjalo obratiti pažnju i vidjeti šta se može učiniti.

Jednostavno, svaki dan okrenimo se oko sebe, ili pogledajmo unutar sebe, pa ćemo vidjeti da umijemo reagirati na najrazličitije načine, čak i prema najbližima.

Mislim da pojava rata nije bila samo politička situacija, nego je čitav niz stvari koje smo gurali pod tepih i prema njima imali odnos „to su stvari o kojima misli neko drugi, ja sam samo jedan običan čovjek koji nije dogovoran za njih“. Međutim, kada se ispostavi da oni koji bi o tim stvarima trebalo da misle, ili misle loše ili uopće ne misle, onda se pitamo „ostavili smo njima da o tome vode računa, pa smo dobili što smo tražili“. Ja bih rekao da nasilja oko nas ima strašno puno. Jako dobar temelj je viđenje da ono što se događa drugima je i nešto što se događa nama.

NERMIN KARAČIĆ

Rođen 1970. godine u Sarajevu. U toku rata u BiH bio je pripadnik Armije BiH, a potom specijalnih jedinica MUP-a. Trenutno radi u ugostiteljstvu.

■ **Otkud ti u ratu? Kako ti je bilo, o čemu si razmišljao?**

Kako sam ušao u rat? Mene je faktički rat zatekao u mojoj kući, na mom pragu. Poznato je da su pobjedile nacionalističke stranke u BiH, i pred sam rat se osjećala ta neka ratna atmosfera. Međutim, ja te ratne atmosfere nisam bio uopšte svjestan, jer sam imao devetnaest godina, a znate kako je sa toliko godina,

sasvim druge stvari su mi bile u glavi, nisam se uopšte bavio ozbiljnijim stvarima. Kada su počela ratna dešavanja u Istočnoj Bosni, Višegrad, Drina, Foča, Bijeljina, ja sam sa svojim drugovima sjedio kući i gledali smo TV i govorili «Vidi ove gluposti, ne može se to nama u Sarajevu desiti.» Nisam mogao da zamislim rat u Sarajevu, ko bi bio s jedne strane, ko bi bio s druge strane? Međutim, ubrzo granate su počele da padaju na Sarajevo. Pa i tada sam mislio valjda će sjesti neko, dogovoriti se, sve će se ovo smiriti, vrlo brzo će proći. Međutim, to nije bilo baš tako. Ubrzo sam postao svjestan da je Sarajevo u okruženju sa svih strana

i da ne postoji nikakav način da se izade ili ude u njega. Što sam bio svjesniji šta se dešava, više me je to pogađalo i teže mi je bilo. Nisam mogao da biram da li ću da uzmem pušku ili neću, nego sam smatrao da je to moja dužnost i obaveza u tom momentu, pa sam to i uradio. U maju mjesecu '92. sam prvi put ranjen. Bio sam prisutan gotovo na svim linijama fronta u Sarajevu. U decembru '92. kada je pao jedan kvart opet sam bio ranjen, ovaj put dosta teško. Negdje '94. godine sam nastojao na sve moguće načine da ostavim oružje i tražio sam sve načine da se oslobodim vojske. I to mi je pošlo za rukom, ali je kratko trajalo, možda par mjeseci, iz prostog razloga što ja više nisam mogao da živim nekim «civilnim» životom, nisam mogao da sjedim kući, da čekam neku humanitarnu pomoć, da se budim u 2-3 sata noću i idem da stojim u redu za vodu s kanisterima nekim, pa da tu vodu nosam. To mi je puno teže palo nego kad sam držao oružje. U vrijeme trajanja rata čitavo vrijeme sam proveo u okruženom gradu i iz njega sam izašao prvi put u avgustu 1995. godine.

■ *Nermine, kako ti danas gledaš na svoje učešće u ratu i šta te je navelo da danas sediš s borcima koji su ratovali na različitim stranama?*

Kao što sam rekao, ja nisam baš mogao da biram, međutim jako često sam ljut, a nemam odgovor na koga ja to treba da budem

ljut. Ljut sam što sam dobar dio svoje mladosti negdje izgubio. To je jedna ludorija. Ne dao Bog nikome da se to više desi. Dosta sam drugova izgubio u ratu. Nije mi danas jednostavno sresti majke tih svojih drugova i pozdraviti se s njima. Kad god ih sretnem one me grle, počnu plakat, vide svoje dijete u meni. Bivio sam se fudbalom, trenirao sam, bio sam navodno talenat, igrao sam za omladinsku reprezentaciju BiH, trebao potpisati prvi profesionalni ugovor. Međutim, ranjavanjem je sve to palo u vodu, svi ti moji dječjački snovi.

Mislim da sve ono što se desilo na ovim prostorima, nije nikome ništa dobro donijelo, sem nekim ratnim profiterima. Učestvujem u ovome jer mislim da je ovo jedna dobra stvar, koja može koliko toliko da doprinese nekoj boljoj i sigurnijoj budućnosti. Smatram da mi koji smo direktno učestvovali u ratnim sukobima najbolje znamo o kakvom se zlu radi i da trebamo otvoreno da govorimo o tome i da vidimo gdje leži odgovornost svih nas za to zlo koje nas je sve zadesilo.

■ *Kako dalje?*

Na mir gledam kao na našu zajedničku stvar. Mislim da je to dug i težak proces, na tome treba puno da radimo. Ne mislim da treba nešto da zatrpavamo, nismo se mi gađali šampitama, već granatama.

Bitno mi je da sebi kažem gdje je tu moja odgovornost. Pre neko vreme sam mislio da nema moje odgovornosti u ratu, sjedio sam kući i neko me je počeo gađati granatama, međutim kad sam malo ušao u sebe spoznao sam da ja nosim jako puno odgovornosti. Koliko ljudi se možda mene u Sarajevu prepalo u određenom momentu, koji su bili srpske ili hrvatske nacionalnosti, pa su otišli na drugu stranu jer su mislili da im prijete neka opasnost? Tada toga nisam bio svjestan. Vidim svoju odgovornost u tome koliko oni koji žive oko mene dobijaju prostora da ispolje svoje identitete, prije svega mislim na nacionalne identitete. Meni je moj nacionalni identitet jako važan, ali taj moj identitet ne smije da ide na štetu neke druge nacionalnosti.

U suštini, to je jako dug i težak proces. Treba otvoreno razgovarati, treba razbijati predrasude koje postoje. Moj dolazak ovdje u Crnu Goru i Srbiju, vjerujte, ono što ja mogu da uradim na izgradnji mira, meni je dovoljno da se vratim u Sarajevo, meni je dovoljno samo da ispričam kako sam se osećao u ovdje, kako su me ljudi dočekali, o čemu sam ja govorio. I vjerujte mi da nemam straha pričati o tim stvarima.

Važno je da dajemo jedni drugima prostor, da tražimo taj prostor gdje možemo slobodno da izrazimo svoje mišljenje.

NOVICA KOSTIĆ

Rođen u selu Dobrovišu, opština Vlasotince, 1960. godine. Učesnik oružanih sukoba od 17.8.1991. u Hrvatskoj, kao rezervista bivše JNA. Trenutno u penziji.

■ *Otkud ti u ratu? Kako ti je tamo bilo?*

Otkud ja u ratu? Pitanje koje me muči, na koje tražim odgovor sam od sebe! Imao sam trideset godina, bio pun snage, pun volje za radom, volje za životom, pun ljubavi prema svima, ali nažalost tada nisam mogao da prepoznam: zloupotrebu medija koji su nam is-

pirali mozak i, nažalost, šta nam se sprema počev od budućih ratnih profitera, do svet-skih moćnika i poludelih, bolesnih umova nekih političara.

Kao građanin te bivše tadašnje SFRJ smatrao sam da je to moja država i da je moja obaveza da joj budem lojalan i imam obavezu da branim njen suverenitet i teritorijalni integritet, za šta sam dao i zakletvu. To je proizvod tog mog poštenog rada i odnosa prema društvu, a u to vreme ja sam poštovao sve zakone, pa sam se tako i odazvao pozivu mobilizacije, ne znajući ni gde ni zašto idem. Niko svestan nije želeo to najveće zlo čovečanstva, pa ni ja, koji ne spadam u tu vrstu takvih patriota, ali eto, ne znam kako, upao sam u tu zamku odakle nije bilo mogućnosti izlaza sve dok nisam bio teško ranjen. Možda nisam razmišljao, možda nisam ništa pokušao da uradim pre, da ne dođe do toga. Sigurno sam razmišljao 'Daleko je to i šta se to mene tiče' ali kad su me mobilisali bilo je kasno.

Ne znam da li je to moja sreća ili nesreća, ali nisam imao dug period ratovanja, jer sam ubrzo bio ranjen i prebačen u bolnicu.

■ *Kako ti gledaš danas na svoje učešće u ratu i na rat uopšte? Koja je tvoja motivacija da sada sediš ovde?*

Na svoje učešće u ratu gledam kao na učešće u jednom velikom zlu. Pa zato imam strahno jaku motivaciju da učestvujem na ovakvim tribinama. Kada sam u ratu bio ranjen, ne znam šta mi je u toku perioda lečenja bilo teže, da li moje rane ili rane one naše dece koja su po tim krevetima ležala, momci koji su izgleda tada bili teret i društvu i porodicama. Još tada sam se pitao ima li na ovoj zemlji neki čovek koji može da zaustavi ovakva zla. Kada sam 2000. imao reamputaciju moje leve noge, samo dva sata posle moje operacije došla je jedna medicinska sestra i rekla mi da u hodniku leži jedan pripadnik MUP-a sa moje južne Srbije, iz Vranja, koji je ostao bez noge, njegov pogled mi je govorio Zašto ovo? To je moja motivacija zašto sam ovde danas.

Imam i strašnu potrebu da razgovaram sa ljudima koji su bili sa druge strane kako bih pokušao razumeti šta nam se i zašto dogodio ovakav oblik nasilja, otkud tolika mržnja među ljudima koji žive na istim prostorima i govore isti jezik. Strahno bih želeo da razgovaram otvoreno o svim dešavanjima kako bismo uvideli gde su te greške, na koji način možemo i na

koga da utičemo da se ovakva ludila više nikad i nigde ne ponove.

Važno mi je da osudim zločine koji su činjeni «u moje ime», odnosno zločine koje su činili Srbi.

Ne tražimo krivce, već hoćemo da vidimo možemo li normalno da razgovaramo.

Imao sam strašnu potrebu da razgovaram sa ljudima sa one strane, da vidim šta nas je to snašlo, gde se nismo razumeli. Kako to da smo živeli na istim prostorima, govorili istim jezikom, a nismo našli taj zajednički jezik?

Kao čovek koji je lično mnogo propatio od posledica tog zajedničkog ludila, jer sam pre svega naneo zlo svojoj porodici koja je tr-

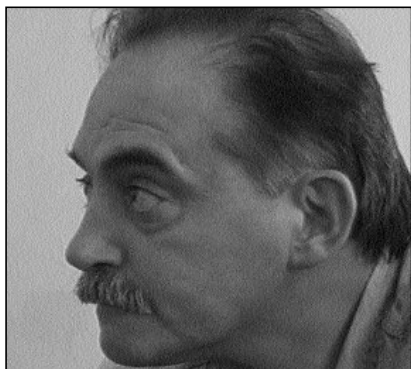
pela stresove od moje mobilizacije, preko teškog ranjavanja, do poslednje operacije, ne samo da imam motivaciju već i obavezu da se borim protiv ovakvog zla. Boriću se za mir svim sredstvima dok sam živ, to mi je obaveza ne samo motivacija!

■ **Kako vidiš mir i šta je za njega potrebno? Šta očekuješ i želiš da se menja u tvojoj sredini?**

Trebamo prvo otvoreno razgovarati. Treba biti hrabar i sesti ovde, a treba biti podjednako hrabar i sesti tu u publiku. Treba prepoznati i znati šta je rat, nije rat samo oružani sukob. Imamo mi prvo jedan opasan medijski rat, propagandni rat. Treba znati da je rat najveće zlo čove-

čanstva. Rat, samo tri slova koja stavljaju čoveka iza životinje, jer životinja ubija da bi preživela, a čovek ubija i telo i dušu. Treba sesti, razgovarati, ne zaboravljati, ne mnogo praštati, ali moramo biti tolerantniji, poštovati druge da bismo mi bili poštovani.

Mislim da svojim učešćem na ovakvoj tribini, pogotovu u svojoj sredini, dosta toga menjam. Menjam se prvo ja. Treba shvatiti svoju odgovornost. Šta to mi nismo preduzeli pre devedesete? Možda ne bismo zaustavili ratove, ali možda ne bi bilo toliko nasilja, možda ne bi bilo ovoliko mržnje, možda ne bi stradalo ovoliko nedužnih ljudi.

ZORAN LEKOVIĆ

Rođen u Zadru 1951. godine. Živi u Podgorici. Kao rezervista JNA učestvovao u ratu 1991. godine.

■ **Otkud ti u ratu i kako ti je bilo?**

Zbivanja u SFRJ od kraja osamdesetih i početka devedesetih nisam doživljavao kao početak kraja jednog načina života, već kao nastavak koji će vremenom i kroz razvoj društva voditi ka boljem, otvorenijem i sigurnijem životu. Bez obzira na znanje, porijeklo i mogućnost da o našoj zajedničkoj zemlji znam sve što je trebalo, ipak sam donosio pogrešne zaključke. Nisam nikako mogao doći do ideje da može biti rata, naročito ovakvog kakav se desio. Onda se desio... Nijesam na pravi način shvatio..., Plitvice, Borovo Selo, Sloveniju... Mislio sam da su to više nečija nesnalaženja zbog naglih društvenih promjena, a ne da je to uvod u raspad i bratoubilački rat. Poziv u rezervu, na vojnu vježbu, pošto su nas često zvali, nisam protumačio kao pripremu za rat, nego više kao dotadašnje redovno 'davljenje' od strane vojske i to u vrijeme proljeća i ljeta. Uvijek su imali taj običaj. U jedinici u kojoj sam bio još od njenog osnivanja bio sam komandir i kapetan. Većina drugova su u ovoj jedinici bili kao i ja, od samog početka, tako da smo bili veoma povezani međusobno, što je kasnije bio i je-

dan od razloga da se javim na drugi septembarski poziv. Znao sam tada da je po propisima to nedopustivo, da se u istoj godini održavaju dvije vojne vježbe... Atmosfera koja se stvarala, naročito poslije Slovenije, bila je puna ratnog naboja, ali sam još uvijek gajio nadu da poslije svega čemu nas je istorija poučila, do toga ne može doći. To veče kada smo kretali iz Podgorice, vjerovatno se sjećate koliko se metaka ispućalo u vazduh... Onda sam vidio, čim su nam dali municiju – mrka kapa, ali je bilo kasno. Obukli smo uniforme, i više nemaš kud, jer samo možeš da budeš dezertar, izdajnik, ono što se inače pričalo kroz grad za momke koji nisu htjeli... to je bio jak pritisak na njih. Mediji posebno su tada odigrali jednu čudnu ulogu... Malo je bilo razumijevanja u porodici i okruženju, za svakog je bilo jedino ispravno da se mora ići. Bio sam iznenađen dozom agresivnosti ljudi oko mene, naročito mladih, koji su u to vrijeme shvatali da je ideja o spašavanju SFRJ – prava. Tada sam već znao, ali je bilo kasno, da kad si jednom u uniformi, nema se više kuda do da ubjeđuješ samog sebe da radiš nešto ispravno i neophodno.

I tako dođe 19. septembar. Mi odosmo u Herecegovinu – kao vojska za razdvajanje – da eventualno ne bi došlo do sukoba između naroda na tom, tada konfliktom prostoru. Kod Čepikuća, pošto smo prošli Hrvatsku granicu, prvi put, svi koliko nas je bilo, shvatali smo da je počeo rat i pogibija, iako smo zvanično bili na vojnoj vježbi. To je bio ključni momenat otrijezjenja. Tada su poginuli neki naši drugari. I za petnaest minuta smo postali ratnici. Bilo je teško i nismo znali kada ćemo se vratiti. Za neko vrijeme ukapirali smo da to nije onaj rat zbog čega smo mi pošli u njega, da odbranimo SFRJ, već da je to rat odvojenih strana, s one strane ostrašćeni, s naše strane ostrašćeni. Mi smo htjeli da ih učimo pameti, mislili smo da bolje znamo. Imali smo sreće, 3. decembra su nas vratili kući, i tada smo se dogovorili kada smo razduživali oružje da mi više nećemo pod tim uslovima, jer su nam u međuvremenu ski-

nuli oznake, skinuli su nam petokrake i stavili su nam orlove. Mi smo rekli da se na to nismo zakleli, a niste nas ni pitali hoćemo li se zakleti, i mi idemo kući. I posle kratkog vremena zvali su nas opet, nas iste. Savetovali smo se šta ćemo da radimo, i ja sam rekao da ja više nikad neću ni u ovu vojsku ni u bilo koju vojsku, sem ako mi neko u kuću ne dođe, a ja u tuđu više neću da idem. Devedeset posto moje jedinice nije otišlo.

■ **Odakle ti crpiš motivaciju da sada razgovaraš o ratu i sediš sa učesnicima rata sa različitih strana?**

Ja za ovih dvanaest godina koje su prošle o ratu sam mogao da razgovaram sa mojim suborcima. Svaki put kad se sretnemo mi smo to pominjali. Drugi nas nisu razumijeli. Neko te hvalio, neko te zvao palikućom, pljačkašem... A nemam razloga da se stidim jer sam radio sve što je bilo dogovoreno da se radi. Ovo je prvi put prilika da na otvorenoj sceni mogu da kažem što mislim i to baš sa učesnicima rata sa drugih strana, što mnogo pomaže. Jer tek onda može da se shvati da ono o čemu govorimo može nekoga da povrijedi, da je moglo da bude bolje. Ja sam bio relativno kratko na ratištu, ali to se ne broji danima jer je dovoljan jedan dan da čoveka iskida. Mi nismo puno razgovarali sa sredinom u kojoj živimo. Imao sam utisak, što imam i sad, da su i oni htjeli da to što prije zaborave. To učešće u ratu je teško izbrisati, prošlo je dvanaest godina, ali stalno se vraća. Ali jedna stvar je sigurna, ako bude, ne daj Bože, neki sledeći rat, ja u njemu sigurno neću učestvovati, bez obzira koji su ciljevi.

■ **Kako vidiš mir i šta je za njega potrebno?**

Šta ja mogu da uradim da više ne dođe do rata, je prije svega da krenem od svoje porodice... Na primer, jedanput je moj prijatelj kupio mom malom sinu skalameriju plastičnih pušaka i pištolja, ofarbanih vojnika. Ja sam se začudio, šta to kupuješ djetetu, ovo neće u moju kuću. Ali moramo i da izademo i iz kuće, iz stana, i svaki put kad smo u prilici da neko drugačije misli, da mu damo do znanja da mi drugačije mislimo, naročito ovi militantni.

Tribina u Bijelom Polju

29.11.2003.

Tribina u Bijelom Polju održana je u sali Opštine Bijelo Polje. Na njoj su govorili: Gordan Bodog iz Zagreba, Nermin Karačić iz Sarajeva, Novica Kostić iz Vlasotinca i Zoran Leković iz Podgorice. Organizaciju tribine podržali su SO Bijelo Polje i Udruženje boraca rata '90. Crne Gore.

Broj posetilaca i posetiteljki nas je iznenadio, očekivali/le smo mnogo manje ljudi, no u jednom trenutku smo izbrojali oko 120 ljudi.

Prvi deo tribine se odnosio na priče učesnika ratova – otkud oni u ratu i kako vide trajni mir, dok je drugi deo bio posvećen pitanjima publike gde su se čula i mnoga razmišljanja. Ovde navodimo neka od pitanja i razmišljanja, ali i odgovore učesnika tribine.

Novicu, rekli ste da je najteži trenutak u vašem životu bio kad ste se opraštali od svoje djece. Jeste li ikada mislili u tom trenutku, jer tada niste bili dečko od osamnaest godina, da ćete vi nekog tamo ubiti i da će ta djeca ostati bez roditelja? Da li vam je to ikad palo na pamet, jer ne mogu da prihvatim to vaše objašnjenje da ste bili zaneseni.

Novica: Idealno pitanje, i hvala na pitanju. Kamo sreće da smo tako razmišljali, jer u rat se ide da se ubija i da čovek bude ubijen. I kamo sreće da smo tada svi o tome razmišljali, i Srbi, i Hrvati, da ćemo tamo stradati i da će nam deca ostati bez roditelja. Međutim, za vreme mobilizacije, nigde niko nije rekao da je mobilizacija za rat. Ja ne želim da se pravdam. Ja sam i u svom prethodnom izlaganju rekao da tada nisam razmišljao. Uopšte me nije interesovala tadašnja politička situacija. Ništa nisam preuzimao, kao da se to mene ne tiče. Onog momenta kada dođu sa pozivom, više niko ne pita šta mislite. Kad sam mobilisan, bio sam upućen u kasarnu u Zaječaru, niko mi nije rekao da idem u rat. E, kad se upadne u tu zamku, onda je kraj svemu. Jer rat je stvarno veliko zlo, i moja uloga je bila izvlačenje mototehnike i ljudstva, momaka koji su bili u civilnim odelima u kasarni blokirani. Tada sam ja razmišljao da radim nešto dobro, izvlačim neke dečake iz kasarne. I ponavljam, kamo sreće da smo svi zajedno razmišljali da ćemo u ratu pre svega nekoga ubijati, i da će neka deca bilo sa koje strane, jer meni je podjednako žao bilo koje dece, ostati bez roditelja.

Pitanje za Lekovića. Rekli ste «Sve što je valjano u Crnoj Gori bilo je na ratištu». Oprostite, stariji ste, ali nije tačno! Jako dobro pamtim '92. i '93. i ljude koji su bili mlađi od vas, a zagovarali su nešto sasvim suprotno. I par puta ste naglasili da ste se vi samo branili, da nikog niste ubili, da niste palili. A zamislite da ja kao vojnik ubijem jednog vojnika, a vi sa tom jednom granatom ubijete petsto ljudi, ili pedeset, nije bitno. I onda to nije ubistvo, i nije zločin?

Zoran: Nije lako čovjeku četrdesetih godina donositi odluku hoće li, neće, šta može. U mojoj jedinici je bio prosjek 36 godina, to su sve odrasli ljudi bili, ljudi koji su bili po fabrikama, po školama, po bolnicama, tu nije bilo djece. Znači, oni su bili bi-ber i so u tom trenutku Crne Gore. I oni su trebali da poginu tamo. I ko bi ih naslijedio da su poginuli? Igrom slučaja, srećom, nisu poginuli. Djece nije bilo tamo. Kad kažem da su to bili onaj pravi soj Crne Gore u tom trenutku, jer nas nema puno, a probrali smo ih dobro i svi smo se tamo našli. Što? Tako je neko rekao da treba. Pravila postoje da bi se poštovala, država je napravila tako. Nisam ja taj koji bira. Ja poštujem državu u kojoj živim, državu koja me je školovala, koja me je nahranila, koja mi je stan dala i omogućila mojoj djeci da idu u školu. Ja moram tu državu da branim jer tako mi kažu. Tako mi i piše, zakleo sam se.

Od koga da je branite?

Od nekoga ko hoće da ruši tu državu.

Vi ste Crnogorac, je l' tako? Granica Crne Gore je na Debelom Brijegu.

Pa mi smo mislili da je nećemo prelaziti, ali smo je prešli.

Ja sam penzioner, politikolog po struci. Sa voljom sam došao na ovu vašu misiju mira. Kamo sreće da je to još u malo širem obimu. Ovaj rat, ni onaj drugi svetski, ni ovaj jugoslovenski, nije slučajnost. Radio sam u jednoj međunarodnoj organizaciji, pomalo se bavio naukom. Upoznao sam tada jednu ženu, Hrvaticu po nacionalnosti, i ona me je upoznala sa jednim brojem ljudi. U jednom momentu oni su mi ponudili jedan dokument da pogledam našeg budućeg raspadanja za dvadeset godina. Čujte vi to, sedamdesetih godina. Kad sam ja njih saslušao i letimično pogledao taj dokument koji živi u njihovim fiokama, ja sam shvatio da Jugoslavije nema. I nije čuda što smo se mi našli u ovakvom ratu. I taj dokument se zasniva na nacionalnom jugoslovenskom biću da ih se razori. I nije sada optuživati nikoga ko je učesnik. Ja sam taj koji sam se bavio naukom i nikoga ne bih mogao optužiti sem organizatora toga. A tada sam saznao da je bio za to zadužen, zvao se Stevo Krajačić. Taj čovjek je bio zadužen za raspadanje Jugoslavije. Postavljam pitanje da li je taj čovek živ, i da li je imao neku funkciju, ako znate.

Gordan: Ako ste vi imali neki doku-

ment na uvidu, za koji ste smatrali da je jako važan i to je bilo prije dvadeset, trideset godina, imali ste dovoljno godina vremena da ga predočite javnosti, ako vam je bio jako važan. Tako da odgovornost za taj dokument i taj plan, ne bih htio reći da snosite i vi, što nije objavljen... Ja o tom dokumentu ne znam, pa onda ne mogu donositi sudove. Što se tiče Steve Krajačića, ne znam, da li je još uvijek živ.

Ja bih volio da čujem vaše viđenje ko je najveći krivac za ovaj nasramniji rat u istoriji.

Nermin: Ja se ne bih bavio krivicama, nego bih se bavio svojom ličnom odgovornošću, tačno da vidim za šta sam ja odgovoran. Jer dokle god ja budem tražio krivce tamo negdje, ja ću bježati od svoje lične odgovornosti, a čini mi se da mi je ona negdje najbitnija. Znači, da vidim na koji način sam ja doprineo tom ratu koji je bio i na koji način ja danas, možda svjesno, možda nesvjesno, doprinosim nekakvom ratu, ili doprinosim nekakvom miru. Jer ako danas postoje neki ratni huškači, a ja vjerujem da ih ima, ako postoji neki govor mržnje, ja hoću da vidim gdje sam ja s tim. Jer ako ja prešućujem te stvari, ja onda nosim odgovornost za neka daljnja dešavanja.

Hteo bih gospodina iz Vlasotinca da pitam jed-

no hipotetičko pitanje, da nije ostao invalid, da li bi poželio ovu veliku Srbiju, s kojom idejom je i pošao u rat, dakle da li bi bio srećan da se ta ideja realizovala.

Novica: Ne, jer tada sam ja bio neki Jugosloven. Ja sam samo rođen u Srbiji, a mogao sam da budem rođen i negde drugde. Niko od nas nije kriv što je negde rođen. Bio sam mobilisan od bivše JNA. Možda je to moja žalost što sam ja tada mislio da je to moja država... Ja nisam nikada želeo tu veliku Srbiju, već sam rekao da nisam patriota te vrste.

Nerminu pitanje, pošto se zaželio Srba koji su mu bili komšije i otišli su van Sarajeva, da li bi poželio da popije kafu s nekim od njih koji je godinama pucao na to Sarajevo?

Nermin: Kada bi recimo Radovan Karadžić rekao - ja se kajem za ovo što sam počinio, ja bih mu oprostio, jer je to moja dužnost, ako se on iskreno kaje za ono što je radio.

Prije jedno desetak dana zvao me je jedan poznanik iz Zvornika koji je bio borac vojske Republike Srpske, stigao je u Sarajevo i pita možemo li kafu popiti. Meni je super da on ima povjerenje takvo da me može nazvati. I ja sam otišao s njim na kafu. Meni je dovoljno da se on vrati u Zvornik i

kaže da je bio s nekim Bošnjakom, ne samo običnim, nego ja imam neki vjerski bradati identitet, a to se pogotovu danas u svijetu povezuje s terorizmom i svašta se nešto veže, mudžahedini i tako to. I zamislite kad on ode i kaže «Sjedio sam sa mudžahedinom i pio kafu». Mislim, nisam ja nikakav mudžahedin. Međutim, to mi je velika stvar, isto kao što mi je velika stvar da ja kažem da sam bio na kafi s Nebojšom koji je bio pripadnik vojske RS, čak se bolje razumijem s njim nego s nekim ljudima iz mog okruženja. Ponavljam, ti ljudi meni fale. Duh koji Sarajevo ima je po meni specifičan i vrijedan upravo iz razloga što je Sarajevo bilo toliko multietničko. Ja bih volio da takvo Sarajevo opet postoji.

Vi rekoste o onome šta je bilo. Vidim tu i malo kajanja jer ste bili učesnici. Međutim, neka vam je mirna savjest, jer nije nož kriv što ubica ubada nožem drugog. Vi ste bili nož u ruci. Ali lična odgovornost jeste opet na vas. Istina, malo kasno, nakon dvanaest godina se o tome razgovara. Drago mi je što sam bio prisutan ovdje. Nermin kaza da mu se u ratu desilo mnogo ružnih stvari, između kojih i jedna vrlo prijatna i vrijedna stvar. Pa bih ga zamolio da nam približi ukratko, zbog čega je njemu toliko vrijedan taj vjerski identitet?

Nermin: Taj moj vjerski identitet koji se pojavio u ratu je bio proces koji je bio jako dug. Radio sam što sam radio, i nikad nisam bio neki svjetao primer u svojoj sredini, otvoreno da vam kažem. Međutim, sama ratna dešavanja koja su bila tu prisutna su me navele na to da ja razmišljam o tome. Kad padne granata neka i čovjek pogine, šta se u tom momentu dešava, šta je s tim čovjekom, gdje ide i hiljade nekih pitanja sam ja sebi postavljao. Ali ono što je najviše uticalo na mene jeste sigurno to da ja ni jednog momenta nisam preživio i ostao živ zato što sam bio pametan, niti zato što sam ja bio neki jako dobro obučeni vojnici. Jako pametnih i jako dobro obučanih vojnika je jako puno poginulo. To što sam ostao živ, ja pripisujem dragom Bogu, on je htio da to tako ostane.

vidim u vjeri, puno stvari iz koncepta nenasilja mi se poklapa s vjerskim identitetom. Jer na nekom mjestu se kažu da je Bog zabranio nasilje sebi, pa ga je zabranio i drugima. Pa sam počeo da gledam šta je to nasilje, o kojem nasilju se radi, o kojim diskriminacijama se radi i predrasude gdje me vode. Hiljade pitanja ima, i zato nastojim vjerski da se gradim. Iza hodža i popova, ali ajde samo o svojoj vjerskoj skupini da govorim, se puno toga krije, raznorazne budalaštine. I ja u Bosni prozivam ih, a zašto ovo, a kako ovo, da li je to vjera što ti meni govoriš, ili mi šniraš neku priču svoju, neke svoje interese, je li to vjera ili šta je to? Hoću da kažem da se to zloupotrebljava na jako puno mjesta. Mislim da vjerske institucije mogu jako puno doprinjeti ili izgradnji mira ili nekom po-

- Kada su počeli ratni sukobi i prije negop što su počeli, naše grupe su organizovale i proteste i razne manifestacije na ulicama, trudeći se da neko čuje da mi želimo mir i da ne želimo rat. Tada su oni koji su bili za taj rat nas nazivali pogrđnim imenima. Oni koji navodno nisu bili za taj rat stajali su negde po čoškovima i sve to posmatrali bez i jedne riječi podrške i komentara. Ono što imam potrebu ovog trenutka da kažem i da to bude neka poruka svima – ono što je najvažnije u svemu je što smo tada, kada je najteže bilo shvatiti, da svako od nas ima svoju istinu, i svako od nas nosi svoju bol. Sve do onog trenutka dok ne budemo povjerovali u istinu nekog drugog, ispoštovali njegov bol, nećemo uspjeti da izađemo na kraj sa samima sobom. Hoću

da postavim pitanje učesnicima, ovo je pitanje koje postavljam svima nama, a u suštini ne želim da čujem odgovor, jer sa tim pitanjem treba da odemo odavde: Šta smo to mi učinili, mi koji nismo učestvovali u ratu fizički, šta smo mi to učinili, a bilo nas je mnogo mnogo više, da to spriječimo? Gdje smo tada bili? I ako tada nismo uradili ništa, krijući se iza neakve kolektivne odgovornosti i ne shvatajući da svi imamo svoju sopstvenu, ajmo da vidimo šta sada možemo uraditi i koliko možemo pružiti jedan drugom, a da ne dodemo opet u sličnu situaciju. Jer jedna zemlja, ma koliko je mala,

Na kraju krajeva, vidio sam smrt, ona je jako bila prisutna, jako bila blizu. Majko draga, rekoh, ako ja poginem, gdje ću ja to? Drugi dio priče, što mi je važno, je da napravimo distinkciju između nekih stvari. Jedno je šta je to vjera, a drugo je kakvi su oni koji je praktikuju. Jako često mogu da prepoznam iza paravana tih vjernika, da se puno nasilja koristi. I po džamijama i po crkvama sam čuo stvari s kojima se manipuliše nekim prisutnim vjernicima koji su došli tu, pa se oni na kraju pozivaju u neakve stranke. Čovjek koji teži vjeri ne bi trebao lagati, mislim da ne bi trebao da bude licemjerman. Ni u kojem slučaju on ne smije da čini nasilje drugom. Ja svoju motivaciju da radim i budem ovdje

novnom sukobljavanju. To može biti veliki potencijal za nasilje ako se na pogrešan način razumije i interpretira.

Još neka od pitanja i komentara:

- Ja bih predložio i pitao. Prvo pozdravljam vas sve goste, pozdravljam vašu inicijativu. Predložio bih da se ovaj vaš predlog uvede u školskom obrazovanju, kao predmet antiratne propagande. To bi trebalo da se uvde od prvog razreda osnovne škole do fakulteta. Jer, da vam pravo kažem, svi smo mi na neki način puni tog nacionalizma, te mržnje. Posebno pozdravljam vaše pokajanje. Kamo sreće da se svi pokaju i da to bude kraj tog neljudskog ponašanja u ljudskom životu.

može se beskonačno dijeliti i mi se beskonačno možemo ubijati.

- Kao prvo rekao bih svaki čovjek sa zdravim razumom danas treba da se osjeća tako lijepo i da pomisli, da razmisli, da se zamisli, da li je ovo krenula neka iskra zdravog duha i razuma posle naše opšte jugoslovenske tragedije. Prvo vas nijesmo pozdravili s aplauzom, što smo trebali kad ste došli, a to ćemo uraditi kad krenemo, što ste zaslužili. Ja sam bio četiri mjeseca kao Bijelopoljac, dobrovoljac u Trebinju. Ja vas od srca pozdravljam. Ja sam guslar i pjesnik. Zato mogu i danas da pozdravim vas i za nas je ovo ja mislim veliko slavlje i da vi Bog da zdravlje.

Tribina u Podgorici

2.12.2003.

Tribina u Podgorici održana je u sali KIC «Budo Tomović» Banja, a na njoj su govorili: Gordan Bodog iz Zagreba, Nermin Karačić iz Sarajeva, Novica Kostić iz Vlasotince i Zoran Leković iz Podgorice. Organizaciju tribine podržali su SO Podgorica i Udruženje boraca rata '90. Crne Gore. Bilo je prisutno oko osamdesetak ljudi, od čega veliki broj novinara/ki. Nakon izlaganja učesnika, neobičajeno mali broj pitanja je došao iz publike.

Pitanje za Lekovića... Ti si bio u onu petu, proleterku brigadu. Kada su nam rekli da ko nema onu stvar ne ide u ovu jedinicu, ja sam samo pitao da li se ide van granica Crne Gore i tada sam bacio pušku. Zašto i ti nisi vratio pušku? I da li bi sledeći put to uradio?

Zoran: Imao sam ja pravo izbora i mogućnost kao što ste i vi imali. Bilo je dosta momaka koji su bacili oružje i nije bilo problema. I još su nam tvrdili da neće biti nikakvih posledica, da bi poslije ispalo da je bilo posledica za te ljude. Slagali su nas u startu. Nama je bilo čudno kad su nam pročitali nova pravila mobilizacije, da ko hoće – hoće, ko neće – neće. Htjeli su da očiste jedinice od svih onih koji nisu kršteni, tako da kažem. Ali trebalo je donijeti odluku, i to za kratko vrijeme. I nije bilo lako, nemaš s kim da se konsultuješ.

A kako sam ja donio odluku, kako je on donio?

Ja sam donio odluku koja me je koštala čega me je koštala, ali isto ne zamjeram vam, niti sam onda zamjerio. Bilo je teško za te ljude da odluče, jer moraju da se susretu sa roditeljima, sa stricima, sa komšijama, sa kolegama.

Svi smo učestvovali u ratu. Sve nas je rat razbio. I mada može zvučati kao fraza, svi treba da gradimo mir.

Prvo da pozdravim ovu tribinu, mislim da radi te pravu stvar. Posebno mi je drago što to rade mladi ljudi, jer svaki čovjek koji se bori za mir je dobrodošao. Posebnu dobrodošlicu želim gospodinu Nerminu i gospodinu Bodoagu, kao ljudima s čijim smo mi navodno sunarodnicima ratovali. Bez obzira na neku snagu i tako dalje međunarodne zajednice, ratovi bjesne. Svaki dan nova zemlja u plamenu, Irak u plamenu, Ujedinjene nacije nemoćne. Jedan sam od učesnika rata koji vjeruje da smo u proteklom dešavanjima svi žrtve. Kad kažem svi mislim na sve građane bivše SFRJ, i da su upravo oni veliki, odnosno međunarodna zajednica je itekako odgovorna za ratna dešavanja i raspad bivše SFRJ i odgovorna za mnogo toga šta nam se danas dešava. Zato pitam sljedeće: da li mislite da međunarodna zajednica preko Haškog tribunala doprinosi i uspostavljanju mira, ili su naprotiv efekti ono što se danas dešava u Hrvatskoj, mislim na pobjedu HDZ-a. Svi znamo, '91. godine to su bile snage rata. U Srbiji isto tako pobjedili su nacionalisti, SRS. Nešto se dešava. Ja lično mislim da je međunarodna zajednica mogla spriječiti i

Srebrenicu, i Loru. Da vas još jednom pozdravim, kao učesnik rata mislim da radite pravu stvar.

Nermin: Hvala što ste postavili to pitanje. Nešto sam zaboravio da kažem, a to je upravo pitanje tih ratnih zločina. Naime, u Sarajevu su se desili ratni zločini koje su počinili Bošnjaci nad srpskim življem, a u BiH na drugim mjestima i nad hrvatskim življem. Čovjek koji je vjerski opredeljen, za šta ja sebe smatram, moja dužnost i obaveza vjerska jeste da osuđim zločine, prije svega u svom narodu. Volio bih da postoje u Bosni i Hercegovini institucije koje bi sudile pravedno, da je sudstvo na tom nivou da svi zločinci budu osuđeni, da narod bude svjestan tih stvari. Za jednog zločinca u BiH i danas i dalje postoji narod koji kaže da je on heroj, a ja glasno i jasno kažem da on nije nikakav heroj, on je za mene jedan ratni zločinac, i hoću da radim na tome da kompletan moj narod kaže da on jeste ratni zločinac. To je ono što mislim da bi jako doprinjelo izgradnji mira.

Gordan: Ja sam mislio i mislim da međunarodna zajednica je mogla puno više učiniti, nego što čini. Ali ja to doživljam kao još jedno pravdanje, da je opet netko, dakle ne JA, ili ne moja zajednica, ne društvo u kojem živim, nego opet je neki igrač sa strane, netko drugi najodgovorniji, najkriviji, najviše bi mogao učiniti. Ja razmišljam drukčije. Prije nego što vidim koje su relacije sa međunarodnom zajednicom... I Jugoslavija prije i sad nezavisne države su potpisnice čitavog niza povelja UN-a, konvencija... Da li se to poštuje? Ne, i dan danas! Mi jesmo članovi međunarodne zajednice, od nje tražimo podršku i pomoć, a je li mi, kakva god bila međunarodna zajednica, smo poštenji, pa onda i znamo na šta smo se obavezali? Ja ne mislim da je rat izazvan samo od političkih struktura unutar bivše Jugoslavije. Dobar dio rata je proizašao iz čitavog niza individualnih doprinosa. Isto tako i iz mog. Ja sam imao izbor

da se oprijedelim za nekakav javni stav, za suprotstavljanje svim onim opcijama za koje sam prepoznavao da su hušakčke. Nisam. Izabrao sam zbog nekih svojih iluzija, možda i neutemeljenih, da se tome suprotstavim na bojnom polju. Tada nisam ni znao da praktički idem upravo u korist onim koje sam sada nabrojao. Čitav niz tradicioanalnih vrijednosti, konkretno u patrijarhalnom društvu, nagoni muškarce da se drže zakletve. Kome? Onima koji su se krajnje nepatriotski poneli vezano za povećanje i zakone u bivšoj državi. To su bili nepatrioti, a ne oni koji su se tome suprotstavljali. Niz tradicioanalnih vrijednosti je bio neupitan, strukture su ih nameštale. I u ovim ratovima su strukture poticale ljude da se međusobno sukobljavaju da bi nametnuli neko stanje, neki način koji njima odgovara. Što se tiče Haga, mislim da je počinjeno u ovim ratovima preko milion individualnih zločina, da ne govorim o onim masovnim. Koliko je ljudi procesuirano u svim državama bivše Jugoslavije? Radi se možda o nekoliko stotina. Pravosuđe, ja ću govoriti samo o Hrvatskoj praktički ne funkcioniše u tom smislu. Haški sud ne funkcioniše po mom mišljenju dovoljno kvalitetno, definitivno bi to moglo biti puno bolje. Ali ako mi mislimo da će nekakav Haški sud očistiti sve nas od odgovornosti zato što će nekakva šačica ljudi biti procesuirana i da to više nije naša stvar, nego Haškog suda i međunarodne zajednice, opet krećemo linijom manjeg otpora, ja nisam ništa odgovoran, drugi su... Odnos prema svemu tome treba i te kako mijenjati, a početak je razgovor o tome što to nama zapravo znači.

Novica: Jadna ona zemlja gde su međunarodne snage i vojska garant mira. Garant mira trebamo biti mi. Meni lično je više muka od tog Haškog tribunala. Međutim, to je još jedan u nizu argumenata da je rat najveće zlo. Kamo sreće da mi možemo to u našim sadašnjim sudovima da radimo.

Utisci publike

Nakon svake tribine posetiteljke i posetioci su imali priliku da zapišu svoje utiske o tribini i ubace ih u Kutiju utisaka. Ovde navodimo samo neke od utisaka koji su se tako našli.

Koji su Vaši utisci sa tribine?

„Vrlo uspešna, uzimajući u obzir Bijelo Polje kao višenacionalnu sredinu, mislim da je prava stvar organizovati tribine sa ovakvim temama.”

„Pozdravljam i podržavam ovakvu ideju, neka se kod svih ljudi dobre volje širi duh razuma i tolerancije.”

„Po meni to je prava stvar i dobro je što ima edukativni karakter.”

„Nosim pozitivan utisak sa tribine iz razloga što sam zadovoljna što se konačno javno govori o situacijama koje su nam ispunile živote naravno u negativnom smislu. Trebamo naći način da se svako na svoj način izbori sa situacijama i doprinese da se više ne ponove.”

„Trebalo organizovati što više tribina sa ovom temom koje će nas podstaći da razmišljamo kako da čuvamo mir.”

„Dobri, nisam mogao da postavim sva pitanja zbog emocija koje sam doživio u svom životu.”

„Dobar pokušaj oprostila i pomirenja, no nisam stekla utisak da su ‘akteri’ istinski pokajnici – bar Zoran Leković na mene nije ostavio utisak da se kajе već ‘hajde da zaboravimo’.”

„Smatram da je tribina bila uspešna i da predstavlja začetak u otvaranju najznačajnijeg pitanja a to je BESMISAO RATOVANJA.”

„Oduševljen sam vašim prisustvom, kad vas vidim skupa poslije naše opšte nesreće. Vi najavljujete svijetlo proljeće.”

„Svi učesnici su me oduševili.”

„Jako dobro, samo što postoji velika razlika između učesnika i onih koji su došli da slušaju. Prvi su veoma osviješćeni dok su ovi tek na početku.”

„Tribina nije izazvala pravu reakciju kod posjetilaca. Bivši ratnici su dovoljno iskreni ali mislim da slušaoci to nisu bili.”

„Iskreno, kreativno, osjeća se spremnost bivših ratnika da doprinesu miru, ali ne znam koliki je to stvarni doprinos ovoj ideji. Nerminova priča najiskrenija. Tribina nije baš prihvaćena jer pitanja koja su postavljana nisu bila u duhu tolerancije i razumijevanja suštine.”

„Da se više ne ponovi, opomena.”

„Žao mi je što nije bilo više učesnika sa obje strane

(slušaoci učesnici). Trebalo je uraditi nešto u saradnji sa školama, fakultetima. Jeste li primjetili da su većina posjetilaca i sami učesnici rata? Treba pričati sa generacijama koje dolaze.”

„Tribina je bila sasvim ok i mislim da bi je trebalo prilagoditi za rad u manjim grupama gdje je interakcija bolja.”

„Još ima toliko ljudi koji ne vide stvarnost - ratnici iz publike, divim se ljudima koji se usuđuju da javno govore o svojim zabludama.”

Šta Vi mislite da je potrebno za mir?

„Upravo ovo što se dešava. Da se priča o ratu i da se pogledamo u oči. Da nacionalno ne znači i nacionalističko.”

„Sporazum, dogovor, tolerancija jer nas jedno sunce greje.”

„Dogovarati se, stalno vršiti pregovore u cilju dobrobiti za sveukupno čovječanstvo.”

„Razvijanje svijesti i edukacija u pravcu poštovanja različitosti kao i tolerancija među pripadnicima različitih nacija.”

„Katarza.”

„Za mir je potrebno prije svega povjerenje.”

„Ono što ne želite u svojoj kući, dvorištu itd. da vam se desi ružno ne smijete ni u snu to željeti nekom drugom da se desi (mislim na ružne stvari).”

„Tolerancija, odgovornost za prošlost i budućnost.”

„Međusobno poštovanje među narodom. Manji nacionalizam.”

„Sve zločince pohvatati i one koji su se okrvarili na bilo koji način, sprovoditi što veću antirarnu propagandu.”

„Gledat na sve ljude bez obzira kao na jedne iste ljude, ne ogriješiti ruke i dušu, neka su čisti duša i prsti, nije važno kako se ko krsti.”

„Razgovori o prošlosti i o ratu, osuđivanje, prihvatanje sopstvene odgovornosti.”

„Spremnost da se sa odgovornošću prihvate različitosti. Da se zaborave podjele i da se prije svega poštuju životi kao najdragocijenije stanje. Spremnost, volja, velika djela a ne riječi.”

„Više tribina u Crnoj Gori jer svijest je da je još dosta građana Crne Gore spremno za rat jer u Crnoj Gori je još svijest pojedinih građana o Crnogorcima kao ratničkom narodu.”

„Apsolutno tolerancija. Poštovanje prava čovjeka, pravo na naciju, vjeroispovijest...”

„Razgovor.”

„Što više ljudi poput vas, međusobno razumijevanje i poštovanje.”

Komentari, predlozi, pitanja, poruke...

„Izuzetno dobra akcija. Učesnicima dati kasetu sa onim što govore da nasamo poslušaju, da sagledaju da li su rekli svu istinu. Koliko vremena i godina treba da sazmemo i sagledamo svoje, a ne samo tuđe greške. Sve vrijedi pokušati, pa i pomiriti nepomireno i složiti razvaljeno.”

„Prijedlog je da se ovakve tribine prošire i na prostore bivše SFRJ a posebno na Hercegovinu tj. Republicu Srpsku. ‘Srbin se druzi sa Bosnjakom dok mu ne sazna ime’.”

„Mislim da je koncepcija dobro osmišljena, i da malo obratite pažnju i na sam tok tribine što se tiče postavljanja pitanja od strane publike, jer se desi da neko okrivljuje vaše goste kao da su ratni zločinci.”

„Ako se suočimo sa problemima lakše ćemo ih riješiti. Iskustvo dobro-loše će samo pomoći da mi ne pravimo iste greške.”

„Antirarnu kampanju treba provući tj. ukomponovati u školski sistem.”

„Stidim se svog učešća u ratu.”

„Vi ste iskra u novom proleću, želim vam svaku sreću, u godinu dvije hiljade i treću kao i svaku dolazeću. Prica bi naša bila duga, pa će zato biti prilika druga, dobro došli u Bijelo Polje gdje žive ljudi dobre volje.”

„Bila je velika razlika u mišljenju, možda bi trebalo da pravite treninge, seminare i sl.”

„Uključiti žene ratnika i čuti njihov doživljaj rata.”

„Zanimljiva 4 pogleda. Ipak još nešto fali da bi priča imala odjek. Bitna spremnost i saradnja medija. Da li 4 pogleda umanjuju mržnje i tenzije među ljudima koji ne učestvuju u tribini, ali su u publici? Ne bih rekla da je tako, a vi? Potrebno je mnogo više od ovih tribina jer ostaje Tolstojov ‘rat i mir’.”

„Projekcija filmske arhive o ovim dešavanjima, mediji su odigrali veliku ulogu u ovim dešavanjima. Kao građanin dugujem zahvalnost ovim organizatorima što se ovako nešto desilo (tribina) u Podgorici i Crnoj Gori.”

„Imam samo jedan predlog. Mislim da bi bilo pametno da u ovaj projekat uključite i ljude iz Slovenije i Makedonije.”

„Da se više ovakvih tribina održi svuda u regionu.”

„Pitam se da li je učesnicima trebala pomoć psihologa i sličnih stručnjaka da se odluče na ovakvu akciju.”

„Ne sprdajte se ovakvim tribinama sa narodom.”

OPŠTINSKA PODRŠKA

Projekat su podržale SO Bijelo Polje i SO Podgorica, i to nam je bilo jako značajno kao neki mali odraz odobravanja, želje da se ostavi prostor ljudima koji se žele da rade na jednom ovakvom projektu. No, smatramo da ova podrška i dalje nije dovoljno transparenta, koliko nam je poznato na tribini u Podgorici se nijesu našli predstavnici/ce Skupštine Opštine, i time nam se postavlja pitanje njihove stvarne spremnosti da se bave pitanjima važnim nama, običnim građanima i građankama. S druge strane, na tribini u Bijelom Polju, među brojnim prisutnima, bilo je i jako puno (dvadesetak) predstavnika i predstavnica SO, Suda, MUP-a, Centra za socijalni rad, i takva vrsta pažnje je učinila da se osjećamo prijatno i dobrodošlo od strane svih društvenih slojeva u tom gradu, na koje računamo da će uzeti aktivno učešće u budućim, nadamo se zajedničkim koracima.

PODRŠKA UDRUŽENJA BORACA RATOVA 1990. CRNE GORE

Jako smo ponosni/e što smo pronašli/e zajedničke vrijednosti sa ovim Udruženjem, koje se uglavnom percipira kao militantno i nasilno samo po sebi. Članovi ovog Udruženja pokazali su želju i volju da i oni učestvuju u programima izgradnje mira. Oni koji su bili na tribini u Podgorici, mogli su čuti dirljiv detalj u kome predsjednik Udruženja posebno pozdravlja učesnike iz Sarajeva i Zagreba.

Medijska podrška

Posebno značajno mjesto, kako u pripremi tako i u realizaciji samih tribina u Crnoj Gori, zauzimaju mediji. Zašto baš mediji i zašto baš tako značajno mjesto u čitavom projektu?

Znajući za uticaj i snagu medija na cjelokupne društvene procese i događaje kao i njihovu ogromnu moć koja se ogleda u kreiranju i mijenjanju tih događaja, želja nam je bila da prije svega pojedinka/cima iz medija skrenemo pažnju na ogromno breme odgovornosti sa kojim se oni s obzirom na moć koju imaju nužno moraju nositi. Zašto baš pojedinci/kama? Zato što svaku organizaciju, instituciju ili ustanovu ma koliko ona velika i snažna bila čine ljudi, čine pojedinke/ci, odnosno novinari/ke koji/e tamo rade, često nesvjesni potencijala i mogućnosti kojima raspolažu.

„Nužnost da novinari daju događajima određenu ljudsku notu ni na koji način ne opravdava lov na patnje i nekontrolisano i neumjereno eksploatisanje tih patnji. Neophodno je poštovanje žrtava i osoba koje doživljavaju šok, i na licu mjesta, i u načinu prikazivanja događaja.”

Etika informisanja, Daniel Korni

„Manipulacija riječima je svojevrsno nasilje: nad onima kojima je namijenjena, i nad samim riječima kao stožerima naše demokratije.”

Izmanipulisana riječ, Filip Breton

„Politika i vojska traže regrutovanje medija kako bi se rat opravdao.”

Televizija ide u rat, Enio Remondino

„Često sam u javnosti nailazio na uznemirujuće pitanje: zar se argumentovanim izlaganjem ne ispoljava moć nad sagovornikom, zar to nije zaobilazan način da se na njega utiče, ukoliko, da se njime manipuliše? Ubrzo je postalo neophodno postaviti razliku između uvjeravanja, koje podrazumijeva poštovanje drugoga, i manipulisanja, pri kojem publika gubi slobodu i svojevrsnom prinudom se obavezuje da prihvati neko mišljenje ili usvoji neko ponašanje.

Granica između poštovanja i sile postoji. Ona se kao mogućnost nalazi kako u jeziku, tako i u našem ponašanju u društvu. Međutim, ona u velikoj mjeri tek treba da se izgradi u praksi. Kad bi te granice nestale, naša demokratija bi se suočila sa dosad najozbiljnijom prijetnjom.”

Izmanipulisana riječ, Filip Breton

Pozivajući prije svega na ličnu odgovornost pokušali smo ne samo da dobijemo mnoštvo šturih informacija ili valjano prepricanih tribina, koje bi stigle do velikog broja ljudi, već i njez akcija i inicijativa koje bi bile pokrenute od i iz samih medija.

Nadam se da će vam par sljedećih redo-

va pokazati koliko smo i da li u svemu tome uspjeli.

Interesovanje medija, a preko njih i cjelokupne javnosti bilo je veliko i pred same tribine, što nam govori o velikoj zainteresovanosti medijskih kuća da se jedna ovakva tema proprati. Posebno želimo naglasiti podršku i saradnju pojedinih medija koji su nas pratili tokom čitavog projekta i učinili da se osjećamo snažnijim jer u procesu koji smo pokrenuli nismo ostali sami.

Međutim, ono što je premašilo naša očekivanja u vidu masovnosti prisutnih medija kao i medijskim prostorom koji su tribine zauzimale, donekle je pokvario način odnosno kvalitet onoga što je prenošeno, izvještavano i pisano sa tribina. Preciznije, radi se o ne malom broju tekstova prije svega štampanih dnevnih medija u kojima je pored izgleda neizbježno pogrešnih imena učesnika tribina dolazilo i do izvlačenja iz konteksta nekih od izjava učesnika i time javnosti plasirane potpuno drugačije poruke od onih su se čule na tribinama. Takođe nas je iznenadio odnos pojedinih medija za koje smo unaprijed vjerovali da će nam biti partneri na ovom projektu i koji inače važe za nekoga ko se bavi izgradnjom mira na ovim prostorima. Razloge zbog kojih je njihova podrška izostala do sada nismo čuli, ali nam je neprihvatljivo potpuno ignorisanje i nezainteresovanost za cjelokupan proces.

Čisti „profesionalni odnos” pojedinka/ki iz medijskih kuća koji bi nam nudili svoje usluge po krajnje za nas neprihvatljivim cijenama baca sjenku na istinsku zainteresovanost za ono što se dešava, a povećava sumnju u to da je projekat *4 Pogleda* za neke u Crnoj Gori bio samo još jedna u nizu ekskluzivnih vijesti koja pored povećavanja tiraža, odnosno gledanosti i slušanosti može biti prilika da se dobro zaradi.

Da kompletna slika o ulozi medija ne bude krajnje negativna, potrudiose određeni broj novinara/ki koji su svojim angažmanom i predanošću, često i van radnog vremena i bez dopuštenja urednika, projektu i saradnji sa nama, stavili do znanja ostalima da je naš rad na pravi način dospio do mnogih ljudi i da zavređuje pažnju. Reakcije publike na tribinama kao i gledalaca par televizijskih emisija koji su u razgovorima sa nama tražili ne samo reprize emisija, već nove akcije na poljima izgradnje mira na ovim prostorima uliva nam nadu da će se priča o suočavanju sa prošlošću nastaviti jer i potreba za time očigledno postoji. Stoga se zahvaljujemo na svakoj povratnoj informaciji koje ne prestano dobijamo, one su prava nagrada za uloženi trud.

Sa uvjerenjem da i unutar medija u Crnoj Gori postoje ljudi koji su spremni da da se bave izgradnjom mira, sakupili smo veliki broj razloga da još više promovišemo zajedničke vrijednosti i na taj način prisustvo mirovih aktivista, mirovnih projekata i inicijativa učinimo znatnijim i prisutnijim u javnom odnosno medijskom prostoru Crne Gore.

Sva ta podrška, razumijevanje i vjerovanje da radimo pravu stvar dolazila je uglavnom sa ličnog nivoa, ali ne rijetko i od kompletnih ekipa pa čak i cjelih medijskih kuća. Ovom prilikom želimo da im se svima pojedinačno zahvalimo.

HVALA:

Pobjeda, Dan, Publika, Radio Fokus, Radio Adriatik, Radio CG, Radio Antena M, Radio Gorica, Radio D, Radio Elmag, TV MBC, TV CG, TV Teuta, TV Elmag, TV Montena,

Posebno se zahvaljujemo: kompletnoj ekipi MBC TV i ADP ZID

Moj pogled na tribine

Katarina Katanić

MODERATORICA TRIBINA

Pitanje „Otkud ti u ratu i kako ti je bilo“ postavljam na tribinama učesnicima, nekadašnjim ratnicima na prostoru bivše Jugoslavije. Sa njima razgovaram na tribinama. A sebi postavljam to pitanje često, i odgovorom nikada nisam zadovoljna. Imam na hiljade potpitanja, a često naletim i na ona koja mojoj unutrašnjoj sagovornici nisu baš prijatna. Recimo, šta si radila onog dana kada su pravljani zločini u Srebrenici, na primer, zašto si za njih saznala nekoliko godina kasnije, šta si učinila da se oni ne dogode, šta si radila da rat ne počne, ili da prestane, koga si podržavala, koga osuđivala, zašto si se ubedjivala da te se rat ne tiče, na koga se slivala tvoja mržnja, bes, ogorčenost, šta ćeš sada sa svim tim osećajima, gde ćeš njih danas da smestiš... I krucijalno: da li danas činiš sve što možeš da do rata više ne dolazi, ili se ponovo slivaš u reke nasilja, diskriminacija, besova i mržnje?

Slušam te hrabre ljude, koji govore javno o svojoj prošlosti, koji traže puteve za budućnost, koji nose svoje unutrašnje rane i na njih ne stavljaju pelen svakodnevice, već ih neguju melemom iskrenosti, poštovanja i razumevanja i sebe i drugih. Često mi je jako emotivno teško da se nosim sa svim što na tribinama čujem: polaze mi suze kada Nermin govori o Sarajevu pre i posle rata, kada Novica ne želi da govori o ordenu koji je dobio za spasavanje mladića iz zapaljenog tenka, kada Kemal svedoči o svojoj porodici, i o razgovorima koji su vođeni pred rat... I dok oni govore, primetim, uvek, ponekog u publici, ko krišom briše suze. I razumem da tu niko ne pita: „Ko nam ovo napravi“, nego suze teku iz naših očiju zbog pitanja: „Zašto ovo uradismo?“.

Iz takvih priča i takvih suza, i miliona pitanja koja naviru, na samim tribinama, ili posle njih, dok časkamo i pijemo kafu, razmenjujemo informacije o životu preko, ma gde to „preko“ bilo, navire moja motivacija da u ovom procesu učestvujem. I ne ljutim se kada se sretnem sa ljudima koji ne žele da me razumeju, koji me pitaju šta radim sa tim „četnicima“, „ustašama“ ili „balijama“. Kada me pitaju da li ja to „širim bratstvo i jedinstvo“, kada me podrugljivo obaveste da je „Tito umro“, i zaključe „šta je bilo, bilo je“... Ne ljutim se, jer posle takvih rečenica, po pravilu sledi intimna ispovest, o vlastitom učesću u ratu, o teškim situacijama, deci koja nisu prepoznavala očeve koji su dolazili na odustvo, mladićima koji su ginuli, roditeljima kojima je to trebalo saopštiti, o muževima koji noćima nisu spavali, koji su se budili u znojnu trauma.

Bilo nas je, koliko se sećam, pred raspad SFRJ, 22 miliona. Ima 22 miliona priča o tome kako smo ratovali, kako smo u ratu (ratovima?) živeli, kako se osećali, i kako nam je danas. Na tribinama se, uvek, pored četiri priče učesnika, čuje bar još desetak priča iz publike, na isti način potresnih, ili teških... Treba još mnogo rada da bi se čuli milioni priča, ali krenuli smo, i to me hrabri.

Nedavno je predsednik SCG uputio izvinjenje narodima Hrvatske i Bosne, zbog zločina koji je moj narod činio. Iako taj čin smatram hrabrim, ja znam da on ne predstavlja pomak, dok god se navijači sportskih klubova i reprezentacija tuku na sportskim igralištima, dok god se takve utakmice označavaju kao „visoko rizične“, dok moja majka strepi kada odlazim u „bivše republike“, dok god je činjenica da sam rođena i da živim u Srbiji nekome sasvim dovoljna da me mrzi i da ima potrebu da mi tu mržnju jasno pokaže.

Ja ne želim da mirim, pomirujem, upirem prstom i imenovane ili neimenovane krivce, ne želim da optužujem i savetujem, da govorim o svojoj moralno „čistoj“ prošlosti, a tudjoj „zavedenosti“, ne želim da se odričem ni vlastite, ni odgovornosti svoga naroda i da toj odgovornosti dajem jedno ili par vlastitih imena i prezimena. Meni je važno da o onome što se događalo razgovaramo, sa svim teškim i bolnim emocijama, kako me one ne bi ponovo pronašle, kao pripadnici jednog od naroda sa „krvavog, brdovitog Balkana“. Jer, mislim da se Balkan može opisati sa hiljadu lepših epiteta, a ja želim da učestvujem u njihovom pronalaženju.

Crna Gora, procesi suočavanja s prošlošću i izgradnje mira

Tribine „4 pogleda“ iz moga ugla

Lidija Zeković

LOKALNA ORGANIZATORKA TRIBINA

U pozorištu zaključah kostim političarke, analitičarke, diplomatkinje, i postavih pitanje: »Šta znači demokratija, mirovna misija, rat za mir, kolateralna šteta, multikulturalnost, integracije...« i gdje smo tu ja i ti, obični ljudi sa našim malim srcima koja pokušavaju da dešifruju poruke sa visokih govornica?

Često čujem da je Crna Gora sve vreme bila »oaza mira«, jedini mali prostor na kome nije bilo rata, no rijetko čujem da su ljudi iz Crne Gore ratovali na susjednim prostorima, jedni puškama, drugi riječima, treći okretanjem kanala iz udobnih fotelja kao da se njim to ne tiče, ili ne mogu ništa učiniti da zaustave nasilje. Čujem i da su se

neki ljudi koji su ratovali vratili u svoju Crnu Goru, i da ih niko nije pitao kako su, šta žele, koliko boli, šta da učinimo da se nikad ne ponovi. Čuh i da oni pod hitno treba da se integrišu u društvo, al' ne čuh šta će društvo učiniti da se njima prilagodi.

A je li istina da svako od nas nije mogao ništa učiniti? Da li se mi - pojedinke i pojedinci sastojimo od društva - ili svako po naosob, imenom i prezimenom biva stvaralac i dio tog našeg društva, tog koje često optužujemo kao da je neki svemoćni nepoznati gospodin koji nas ništa ne pita. Ili mi to ne pitamo sami sebe?

Mir, trajan mir, ne može nam podariti vlast, opozicija, međunarodna zajednica,

oružane sile koje se nazivaju mirovnim trupama. A zašto bi, pa valjda i mi postoji-mo?! A i kako bi?

Mir nije gotova jeftina reprodukcija ide-ala koju nam neko drugi može donijeti, već mozaik koji mi građani moramo svako-dnevno sastavljati.

Pa hajde da postavimo prve pločice! Hajde da prestanemo da se krijemo iza tu-đih ideja, tuđih riječi, djela i nedjela, i ko-načno prihvatimo svoju odgovornost za ono što činimo, ali i za ono šta mislimo da drugi treba da učine umjesto nas.

TRIBINE U CRNOJ GORI?

Sama ideja o tribinama u Crnoj Gori pokrenula je kod nas puno novih ideja, uključila mnogo novih lica iz građanstva, medija, udruženja boraca ratova, porodica direktno pogođenih ratom... Ako uzmem sliku klasične tribine iz (jedne u nizu): svo-jih predrasuda, pa se prisjetim tribina u Bi-jelom Polju i Podgorici, tribine "4 Pogleda" su mi nekako bajkovite. Tako ih objašnja-vam jer mi je bilo prelijepo i pomalo šo-kantno koliko su emotivna bila oba skupa, koliko je rečeno riječima neizgovorenim i izgovorenim, preplanulim obrazima, su-znim očima. Kao da smo čutke razmišljali o nužnosti ovakvog skupa, i prihvatanju trenutnog bola jer ćemo zbog toga možda sutra biti srećniji/e.

Dok smo na punktovima po gradovima informisali/e prolaznike i prolaznice o tri-binama uz pitanje: "Šta Ti možeš da učiniš

da doprineseš izgradnji mira?", bili su mi bolni susreti kad bi mi čovjek prišao, kazao: "I ja sam bio u ratu", a onda stajao dugo kraj mene, čutao, ponekad promrmeljao: "Zašto?" (ne tražeći odgovor), ili: "I nikad više", ili: "Ja želim da podržim vaš rad". Su-sret sa samim učesnicima tribina, sada već mojim prijateljima Gordanom, Nermi-nom, Novicom i Zoranom zabolio me još jače, jer su me ti divni ljudi naučili iskrenom razumijevanju, poštovanju i ljubavi, i to me je izdiglo iz svakodnevnog licemjer-ja koje osjećam dok slušam slatkorječive iz-vještaje poznatih eksperata o miru, sreći i blagostanju u kojem mi to kao živimo. A, da li je multikulturalnost to kad nas ima različitih vjera, nacija, opredjeljenja ovdje u Crnoj Gori, al' se mrštimo kada čujemo drugačiji stav, akcent ili, ne daj bože, jezik drugačiji od svog?

RAT JE MUŠKA STVAR?

Često mi kažu da se rat mene kao žene ne tiče, i da ga nijesam u stanju razumjeti. Voljela bih kad se pitanja ne bi dijelila na muška i ženska, makar ovih nekoliko mili-jardi godina dok postoje oba pola na pla-neti. Da, tačno je da obično muškarci uzimaju puške i idu u ratove, no ko ih često priprema na to da »kad porastu moraju bi-ti dobri ratnici, muškarčine, zaštitnici«, i kome se vraćaju sa ratišta? Društvu? Drža-vi? Oni sa kojima sam razgovarala kazali su mi da su ih upravo država i društvo stavili na marginu. Ili možda porodicama, upra-

vo ženama i djeci, »čija to nije stvar«. Volje-la bih da počnemo da učimo djecu da se ne igraju rata. Pa će možda djeca da nauče od-rasle.

Kako ja vidim situaciju, ženama gene-ralno nije dozvoljeno da donose odluku o tome da li će rata biti ili neće, za vrijeme ra-ta su jako često zlostavljane, ostavljene da vode brigu o domaćinstvu, a nakon rata se od njih očekuje budu razumne i strpljive, da liječe rane, i ne pričaju mnogo o njima.

Za proces suočavanja sa prošlošću nije dovoljan ovaj naš skromni potez i mi se nadamo da ćemo uskoro javno govoriti i sa ženama i djecom-učesnicama ratova. Svima njima, a i sebi, valjalo bi postavljati pitanja: Otkuda ja u ratu? Sa kakvim osjećanjima? Kako je bilo? A kako da opet ne bude?

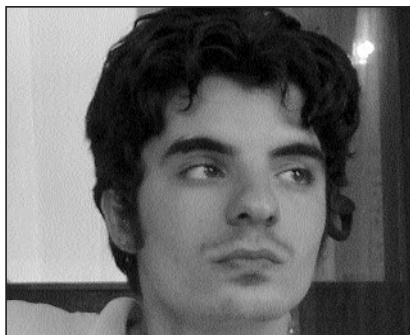
Iako bolan, smatram da je ovaj proces neophodan, jer rat se jeste desio u prošlosti ali rat je i naša sadašnjost, a već prijeti da će-mo se ponovo sresti.

A sad sklopi oči i zamisli šta bi se desilo da smo sve ove godine obavezivali odrasle muškarce (ali i žene) na dvanaest mjeseci mirovnog obrazovanja. A da smo se više ponosili spomenicima kulture mira, a ma-nje ratničkom prošlošću? A zašto ne bismo odmah, baš ovog trena probali drugačije?

I na kraju, još nešto imam potrebu reći: Ja od mira ne odustajem!

*(Autorka je mirovna aktivistkinja
Omladinskog centra Postpesimisti
Crne Gore)*

Urađen program za novinarke i novinare Mediji i izgradnja mira

Radomir Radević

Svjesni da mediji nemaju samo ulogu izvještavanja i posredovanja, već su često i glavni akteri, posebno ako govorimo o ra-tu, da imaju moć da govore o nenasilju, ali

da nenasilje nije "ekskluzivna vijest", sma-trali smo važnim da novinarima i novinar-kama približimo koncept izgradnje mira, važnost njihovog učešća u tom procesu, kako bi počev od tribina "4 Pogleda" imali stalne i budne saveznike koji će zajedno sa nama podsjećati javnost da postoji nešto za šta se moramo svakodnevno zalagati - MIR.

Kao rezultat naših razmišljanja realizo-vali smo projekat "Mediji i izgradnja mira" koji se sastojao iz četiri faze, a dobrim dije-lom se oslanjao na tribine "4 Pogleda". Po-laznici ovoga projekta bili su petnaestak novinara/ki iz medija u Crnoj Gori koji su svojim angažmanom i radom tokom radi-onica ali i tokom samih tribina učinili ovaj projekat znatno bogatijim. Njihova moti-vacija i predanost tokom faza ne samo da

nam uliva nadu kako eto i u medijima po-stoje ljudi koje ova tema potresa iznutra i koji su spremni da joj se posvete, već nam je otvorila široko polje u kome već imamo nekoliko isplaniranih zajedničkih ideja o, kako i sam naziv projekta govori, medijima i njihovoj ulozi u izgradnji mira.

Ovim programom željeli smo ukazati na moć i odgovornost medija u društve-nim procesima, da ih osnažimo i motiviše-mo na aktivan angažman u mirovnim pro-cesima, preispitivanje stavova, vrijednosti, prihvaćenih standarda u izvještavanju, a željeli smo da im ponudimo i praktično is-kustvo kroz već postojeći mirovan proje-ekat tribina: "4 pogleda - od prošlosti: otkud ja u ratu, ka budućnosti: kako ka trajnom miru".

Prva faza programa je predstavljala

upoznavanje i uvođenje u osnovne pojmove percepcije, nasilja, nenasilja i razumijevanja konflikata, a za ovu fazu je obezbijeđena i odgovarajuća literatura iz oblasti novinarstva, koju smatramo nedovoljno pristupačnom i prisutnom u radu naših medijskih kuća. Druga faza odnosila se na "magični trougao" Rat-Mediji-Odgovornost, "Šta ja kao novinar/ka želim da uradim i time doprinesem izgradnji mira, šta mogu, šta mi je za to potrebno?". Napravljen je akcioni plan izvještavanja sa tribina koje su uslijedile. Već tada bilo nam je jasno da učesnici i učesnice ovog programa neće nakon tribina završiti sa pričom i radom na izgradnji mira, jer je tada već od njih pokrenuto pitanje: "A šta dalje?". Treća faza su same tribine u Bijelom Polju i Podgorici, dvije sale prepune što novinara i novinarki, što građanstva.

Posebnu radost pričinjava nam posljednja faza programa na kojoj smo razgovara-

li/e o svojim doživljajima samih učesnika tribina, pregledali brojne reportaže, govorili/le o odnosu kolegijuma koje nije uvijek bilo zainteresovano za ovaj rad, pristupili analizi urađenih materijala. Prilikom tih analiza, nažalost je utvrđeno da za jasne antiratne poruke, osudu zločina/ca, poziva na ličnu odgovornost, kao i niz drugih poruka koje su se mogle čuti na tribinama i koje su nam bile suštinski važne, u većini tekstova nije bilo mjesta. No ipak, iskralo se i puno naslova na koje sa ponosom gledamo kao na početke mirovnog žurnalizma u Crnoj Gori.

Spremnost na konfrontaciju (koja je dolazila od većine učesnika/ca), kritiku i neslaganje sa drugačijim mišljenjem, kao i spremnost da se kritika sasluša i prihvati, predstavljala je dobar uvod u niz ideja koje su uslijedile, a u čijoj realizaciji novinari i novinarka žele da budu uključeni. Ove inicijative dolazile su od samih učesnika i

učesnica a vezane za načine izvještavanja, praćenja i rada na suočavanju sa prošlošću kroz projekte koji će uključivati i druge nosioce ratnih dešavanja, kao i konkretne ideje koje bi pospješivale naš rad. Sve to govori nam o vrijednosti, i naravno opravdanosti projekta koji smo pokrenuli.

Smatram da su mediji u Crnoj Gori i u praksi pokazali svoju spremnost i motivisanost da istraju u posvećenosti mirovnom radu, u težnji da naslovne strane ne budu ispunjene samo nasiljem i porukama poput: "to je naša nepromjenjiva realnost".

Koliko su i jesu li uopšte naši prvobitni ciljevi ostvareni sada nam i nije toliko značajno, koliko činjenica da se mirovnim aktivizmom, i uopšte izgradnjom mira u Crnoj Gori, broj motivisanih ljudi povećao, a postojeći osnažio podrškom i zajedničkom spremnošću da se istraje na izgradnji mira.

(Autor je mirovni aktivista u Omladinskom centru Postpesimisti Crne Gore)

O Omladinskom centru Postpesimisti Crne Gore

Omladinski centar Postpesimisti Crne Gore je nevladina organizacija koju je osnovala grupa studenata i studentkinja iz Crne Gore, a broji petnaest članova iz sedam gradova u Crnoj Gori (Bijelo Polje, Berane, Podgorica, Budva, Cetinje, Kotor, Ulcinj), i velik broj volontera i volonterki širom regiona.

Ono čemu težimo je uspostavljanje konstruktivnih oblika komunikacije i kreativan rad sa ljudima različitih etničkih, nacionalnih, vjerskih i drugih identiteta, širenje kulture mira, razumijevanja i solidarnosti, principa ljudskih prava, rad na smanjenju svih oblika nasilja. Centar obavlja niz djelatnosti, od kojih je većina usmjerena na izgradnju mira. To su razne kampanje za promociju dijaloga, nenasilne komunikacije, kulture ljudskih prava, radionice i seminari iz nenasilne razrade konflikata, aktivnosti kojima promoviramo saradnju, aktivizam i volonterizam. Dio smo "Info-projekta" - za mlade u Crnoj Gori koji je namijenjen informisanju o mogućnostima saradnje sa jugoistočnom Evropom.

Svojim radom želimo podstaći građane i građanke da razmišljaju o ličnoj odgovornosti, preispituju svoje stavove i ponašanja,

i učine napor da pronađu način da konstruktivno doprinesu društvu u kojem živimo.

Naš centar je član nekoliko mreža u kojima aktivno djeluje: mreža organizacija Postpesimisti (koja postoji u dvadesetak

gradova na prostorima bivše Jugoslavije); mreža OAZA (grupa i pojedinaca koji se bave mirovnim radom), SEEEYN (South East European Youth Network-mreža mladih jugoistočne Evrope), kao i mreže crnogorskih omladinskih NVO.

0 Centru za nenasilnu akciju

Osmoro ljudi iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije čini jezgro Centra za nenasilnu akciju (CNA). Imamo urede u Sarajevu i Beogradu i radimo na izgradnji mira u regionu bivše Jugoslavije, od Makedonije, preko Kosova, pa sve do Hrvatske. Ko to želi, iščitavaće i prebrojavati iz naših imena, pripadnike i pripadnike pojedinih naroda sa ovog prostora: Adnan Hasanbegović iz Sarajeva, Nedžad Horozović iz Doboja, Helena Rill iz Sombora, Ivana Franović iz Beograda, Milan Colić Humljan iz Babušnice, Sanja Deanković iz Splita, Tamara Šmidling iz Beograda, Nenad Vukosavljević iz Beograda. Ono što je nama važno je to da nas povezuje osećaj ljudske solidarnosti - neomeđene postojećim granicama, posvećenost mirovnom radu i promeni ka pravednijem društvu nenasilnim putem. Važno nam je i to da nas sve naše različitosti povezuju u poštovanju istih, pomažu nam da učimo jedni od drugih i menjamo sebe i društvo oko nas.

Kakvo nenasilje!?

Nenasilje je neprihvatanje i nečinjenje nepravde.

Nenasilje je delovanje protiv nepravde i diskriminacije, kada se pritom trudimo da ne činimo i sami nepravdu i da svakome ostavimo i pružimo šansu da se menja, da ne osuđujemo ljude jer na to nemamo pravo, već da kritikujemo one postupke koji ugrožavaju druge. I da isti aršin važi za sve.

Nenasilje ne vidimo kao ideologiju već kao stalan proces preispitivanja sopstvenog delovanja, mišljenja i zbivanja u društvu. Naše pojedinačne motivacije se preklapaju u ovoj tački, dok individualno, one svoje korene crpe u veri, iskustvima nepravde i solidarnosti sa onima koji su izloženi nepravdi.

Hajmo se okrenut' budućnosti i zaboraviti šta je bilo u prošlosti...

Ako opet gurnemo prošlost pod tepih nećemo ništa naučiti i možda će oni koji dolaze iza nas morati ponovo da dožive svu tugu, bes i očaj kroz koje su mnogi sa Balkana prošli proteklih godina. Nemojmo zaboravljati zločine, a pogotovu ne one koji su činjeni u ime naše i navodne zaštite nacije i naroda. Nemojmo potirati i negirati razlike koje postoje, već upoznajmo i poštuju ono što ne znamo. Nije rata bilo zato što su ljudi različite vere i nacije, već zato što su te razlike zloupotrebljene i što nismo znali kako da se suprotstavimo, a mnogi od nas nisu ni znali kuda vodi veličanje sebe i nipodaštavanje drugih.

Ne može se naneti bol zaboraviti i sakriti, niti to treba učiniti. Hajmo poštovati taj bol i učiti od njega, da se nikad ne ponovi, ali poštuju bol svih ljudi i onih sa „druge strane“.

Šta to radi CNA?

Od 1997 sa osnivanjem sarajevskog ureda započeli smo naš rad na izgradnji mira čiji centralni deo čine obrazovni kursevi iz nenasilne razrade konflikata sa ljudima iz bivše Jugoslavije (osim Slovenije). Na te, kako ih mi zovemo treninge iz nenasilne razrade sukoba, dolaze ljudi iz raznih delova regiona, koji su motivisani da u svojim sredinama rade protiv diskriminacije, na prevazilaženju etničke mržnje i nepoverenja i za ravnopravnost svih ljudi. Osim učesnika i učesnica angažovanih u udruženjima građana/ki učestvuju i novinari/ke, prosvetni radnici/-e i aktivisti/-kinje političkih stranki, učesnici ratova.

Kad god se na jednom mestu na deset dana skupe ljudi iz ovih balkanskih zema-

lja i regiona, postoji puno skrivenih i otvorenih predrasuda, nezalečenih rana prouzrokovanih ratovima, gomile strahova i nadi vezanih za budućnost. Mi koji vodimo taj grupni rad, trudimo se da stvorimo prostor za međusobnu komunikaciju, za stvaranje poverenja i otvaranje svih bolnih pitanja, kako bi ih preradili i tako tražili nove načine da se ophodimo sa svim svojim različitostima i sličnostima. Trudimo se da ljudi dobiju uvid u to šta oni "drugi" doživljavaju kao nasilje i time probudimo odgovornost za zaštitu i sopstvenih prava, kao i prava njihovih suseda.

Početak mira vidimo u prepoznavanju i poštovanju bola koji su oni sa "druge" strane doživeli, budeći time osećaj ljudske solidarnosti, saosećanja i razumevanja. Od 2001 postoji i beogradski ured CNA, sestrinski ured sarajevskom. Sve što radimo i odlučujemo, činimo zajedno, živeći tako ono u šta verujemo i što želimo da promovise.

Osim rada na treninzima iz nenasilja CNA deluje i na drugim poljima izgradnje mira kao što su mirovni javni apeli, učešće na javnim tribinama i njihovo organizovanje, objavljivanje novinskih članaka i sl.

Iskustvo da se ljudi raznih nacionalnosti i vera, na Kosovu, u Makedoniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, mogu razumeti, podržati i prepoznati zajednički interes izgradnje mira, koje smo često doživljavali tokom pretходnih pet godina rada nam daje snage i vere da istrajemo u našem radu. Uprkos svemu što je bilo i što se ne treba zaboraviti već preispitati, budućnost nam je, ako nikako drugačije, ono najmanje geografski, usko povezana.

0 građenju i graditeljima/graditeljima mira

Zanimljivo je i inspirativno razmišljati o rečima i njihovim značenjima. Posebno ako su reči relativno sveže „uvezene“, a vi instinktivno osećate da se bar neka od mnogobrojnih njihovih značenja odnose i na vas, da vas nekako obavezuju i upiru prstom ka vama.

Neke od takvih kovanica su i „peacebuilding“, izgradnja, građenje, dograđivanje mira, civilno društvo, nevladine organizacije, treći sektor itd., reči mnogo korišćene i često nedovoljno shvaćene, koje su sve zajedno u paketu na naše prostore pristigle tokom 90-ih godina.

Šta taj izraz znači u našem kontekstu? Šta je uopšte naš kontekst? Zašto graditi mir? i ... Šta je uopšte mir?

Svako postavljeno pitanje rađa bar još jedno novo, no poverovati da je ta brojnost pitanja razlog da se odustane od razmišljanja o njima znači napraviti sebi sumnjiv alibi i smestiti se u udobnu, ali problematičnu ulogu nezainteresovanog posmatrača/posmatračice.

Krenemo li od početka, od još jednog jednostavnog pitanja „Živimo li u miru?“, velika je šansa da ćemo se saplesti već na prvoj stepenici. Saplešće nas sveukupna, preovlađujuća društvena svest koja podrazumeva, gaji i diktira promišljanje ključnih socijalnih i političkih kategorija isključivo u trećem, neutralnom licu. *ODVELO NAS U RAT. DONELO NAM MIR.*

Ko? Šta? Pa, „TO“ koje je izvan nas, izvan naših poimanja i moći. Ako nam je „TO“ već donelo mir onda je, razume se, izlišno pitanje živimo li u miru.

No, da li je stvarno izlišno?

Društvo u kome jako veliki broj ljudi oseća ogromnu egzistencijalnu nesigurnost, u kome se prostor slobodnog kretanja i življenja za znatan broj ljudi smanjuje iz dana u dan; društvo u kome bilo koji identitet izvan „nacionalnog kanona“ postaje preteći elemenat a time i legitimni objekat nasilja i diskriminacije, takvo društvo nije ono u kome vlada trajni i stabilni mir.

Takvo društvo danas ne postoji ni u Srbiji, ni u Hrvatskoj, ni u BiH, ni na Kosovu, ni u Makedoniji ... I nijedna od nabrojanih zemalja/regiona neće biti takvo društvo dok zajedno sa ostalim susednim zemljama u regiji ne izabere *izgradnju mira* kao jedan od svojih prioriteta, jer tačke kao Vukovar, Gospić, Srebrenica, Sarajevo, Mostar, Foča, Štrpci, Peć, Priština, Skoplje, Tetovo ... Beograd, međusobno su veoma bli-

sko povezane i mnogo bliže od stvarne udaljenosti u kilometrima. To nisu samo mesta na geografskoj karti, već i simboličke tačke bola i sramote ljudi sa ovih prostora.

Jedan od prvih koraka u postavljanju temelja trajnog mira jeste prepoznavanje potrebe za pravljjenjem *mirovnih saveza* (unutar i preko granica naših zemalja) čiji nosioci/nositeljke ne mogu biti nikakvi strani eksperti. Ljudi koji se profesionalno bave izgradnjom mira po svetu, već ovdašnje građanke i građani iz različitih profesionalnih i socijalnih kategorija. *Lokalni* ljudi za koje sopstvena odgovornost za društvo u kome žive ne prestaje glasanjem na izborima ili neprestanim gundanjem kako se „eto, ovde nema za koga glasati“. Istovremeno, nikakav pomak se neće desiti dok god mirovne inicijative budu služile za povezivanje istomišljenika/istomišljenica koji ljubomorno stižu „tapiju“ na bavljenje mirom i priču o njemu.

Postojeći jaz između „mirotvoraca“ i „ratnika“ jedna je od najozbiljnijih prepreka koja se mora prevazilaziti želimo li da ovakve i slične priče ne ostanu samo mrtvo slovo na papiru. Možemo li ponuditi kvalitetnu alternativu militantnoj i nasilnoj opciji ukoliko veliku grupu ljudi koji su u ratovima učestvovali izbrišemo sa liste potencijalnih saveznika? Dati ljudima prostor za stvarnu promenu u sagledavanju sopstvene odgovornosti za prošlost i budućnost vrednost je koju želimo promovirati. Mogućnost da taj prostor bude zloupotrebljen postoji, no rizik se ipak isplati, posebno u odnosu na društvenu dobrobit koju nosi jačanje i proširivanje mirovnih kapaciteta.

Drugi značajan problem leži u tendenciji da se zanimanje za susedne zemlje uglavnom sastoji u „zavirivanju preko ograde u komšijsku baštu“, sve u cilju brojanja koliko je „njihovih“ otišlo u Hag, koliko je broj „njihovih“ ratnih zločinaca, i postizanja umirujućeg zaključka kako je „njihov“ nacionalizam ipak veći od „našeg“ pa je logično da se oni više bave tim problemima nego „MI“. Skretanje pažnje na „balvan u sopstvenom oku“ zato je neophodan čin građanske svesti i *patriotizma*, pojma koji se mora dekontaminirati nakon dugih godina njegove fašizacije i zloupotrebe.

Kako ćemo prevazići sve ovo zavisi u dobroj meri od nas samih. Hoćemo li umeti izabrati između „mirovnih trupa“ i „mirovnih grupa“, odnosno hoćemo li

znati da ponudimo treću i četvrtu kvalitetnu mirovnu opciju, velika je zajednička odgovornost. Ukoliko je slanje vojnika u Afganistan i Irak jedini doprinos svetskom (a time i našem) miru koji ovo društvo može iznediti, onda smo zaista u velikom problemu. A taj problem nije samo dnevno-politički već (i pre svega) etički i to u mnogim svojim aspektima - od nepostojanja svesti šta se zapravo podržava tim činom, do jačanja starog, odveć dobro poznatog mehanizma „gde god ima neki problem tu vojsku pošalji“.

Preispitivanjem raširenih sintagmi tipa „evro-atlantske integracije“ takođe se gradi mir. Kritikovanje takvih postavki ne znači autistično zatvaranje u sopstveni zabran, niti odbacivanje bilo kakvih integracija, već jasan zahtev da se stvari nazivaju svojim imenima i da se transparentno raspravlja o vrednostima koje su imanentne takvim savezima.

Podržati *evropske* integracije znači, u kontekstu mirovnog rada, podržati standarde društvene solidarnosti, zdravstvene i socijalne zaštite, nekorumpiran ekonomski sistem, poštovanje ljudskih i manjinskih prava, visok nivo brige o životnoj sredini; znači, ukratko, nastojati da se sopstveno društvo uključi u red društava u kojima postoji stalna razmena odgovornosti između države i njenih građanki i građana. Sve bi ovo evropske integracije *trebalo* da znače. Stvarnost nam, međutim, često govori suprotno, naročito u pogledu različitih merila za različite evropske zemlje. Zbog toga je jako važno da budemo sigurni da li ulaskom u „evropske integracije“ zaista afirmišemo pobrojane vrednosti.

Kritikovati frazu „evro-atlantske integracije“ podrazumeva izrazito neslaganje sa priključivanjem jednom *vojnom* savezu (NATO pakt) koji ni uz najbolju volju ne može biti prepoznat kao faktor koji može da donese mir, o čemu jasno govori činjenica da su sve dosadašnje „mirovne intervencije“ te alijanse bile borbeni pohodi koji su proizveli veliki broj žrtava i razaranja.

Ima li stvarnog mira bez osećaja sigurnosti za sve ljude, bez obzira na njihov, nacionalni, verski, rodni, seksualni identitet? Vredi dobro razmisliti o tome.

... I o mnogim drugim stvarima. Jer ono „donelo nam mir“ s početka teksta jednostavno nije moguće. Kao što nije bilo moguće ni da se dešavaju ratovi i razna druga nasilja bez naših uloga u njima.

ZAHVALJUJEMO

OMLADINSKOM CENTRU POSTPESIMISTI CRNE GORE

UDRUŽENJU BORACA RATA '90. CRNE GORE
SKUPŠTINI OPŠTINE BIJELO POLJE
SKUPŠTINI OPŠTINE PODGORICA
MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA ŠVAJCARSKÉ
NATASCHI ZUPAN
KATARINI KATANIĆ
GORANU BOŽIČEVIĆU
GORDANU BODOGU
BILJANI I MILANU ZEKOVIĆ
SVIM UČESNICIMA TRIBINA
POSETITELJKAMA I POSETIOCIMA TRIBINA
DANAS-U

I SVIM OSTALIM LJUDIMA KOJI SU NAS PODRŽALI NA BILO KOJI NAČIN

Koristimo ovu priliku da se posebno zahvalimo
dragim ljudima Lidiji Zeković i Radomiru Radeviću,
bez čije velike motivacije i truda u organizaciji
tribina one ne bi postigle ovakav odjek.